

SOMOGYI BÉLA

ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

ÍRTA:
RÉVÉSZ MIHÁLY

BUDAPEST, 1925
A NÉPSZAVA-KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA
VII, ERZSÉBET-KÖRÚT 35

Világosság rt. Budapest. Műszaki igazgató: Deutsch D.

1920 február huszadikán komoran gyászos formában jelent meg a *Népszava*, a magyarországi szociáldemokrata párt központi lapja, olyan komoran gyászos formában, amilyenben a közel öt évtizedes harcok, küzdelmes, nehéz múltra visszatekintő újság sem azelőtt, sem azóta nem jelent meg. A papirosiánytól és az ellenforradalmi kormány intézkedésétől hatoldalásra lezsugorított lapot elejétől végig gyászkeret szegélyezi, a lapban egyetlen hirdetés nincs és hiányzanak az évtizedek óta megszokott, az ellenforradalom bős napjaiban is elmaradhatatlan rovatok. Rendkívülien gyászos esemény parancsolta rá a lapra ezt a rendkívülien komor formát. Amire a magyar újságírás és a magyar politikai pártok történetében példa még nem volt, az. kényszerítette a magyar politikai pártok legidősebbjének a lapját, a magyar sajtó egyik legrégebbi orgánumát erre a rendkívüli formára: *lesből támadók, orgyilkosok borzalmas módon kivégezték a lap főszerkesztőjét...*

Öt esztendő múlt el azóta. Hosszú napokon át gyászkeretes volt még a szocialista újság. Azután jöttek a harcok napok, a hétköznapok. A gyászkeret már csak az évfordulókkor tér vissza. A szívekből azonban kitörölhetetlen a gyász és a megemlékezés. Ennek az állandó, örök emlékezésnek csak egy szerény jelentkezése akar lenni ez a pároldalas füzet, amely Somogyi Bélának és Bacsó Bélának megdöbbenően brutális és vérfagyasztóan értelmetlen meggyilkolása öt éves évfordulója alkalmával a kegyelet pár virágszálát akarja letenni mártírjaink sírhantjára. A magyar munkásság gyásza örökké él...

*

1920 február huszadikán jelent meg a mindvégig gyászkeretes *Népszava*, de Somogyi Bélának kegyetlen módon bekövetkezett haláláról nem ekkor volt legelőször szó. A megelőző nap *Népszavája* egy

mert mindennapossá állandósult cenzúrai ablakkal. Mindenre vigyázott ez az ellenforradalmi cenzúra, hiszen sokszorosan szigorúbb volt a háború katonai és közigazgatási előzetes lapfölülvizsgálata-nál. Az egész lapot be kellett mutatni: a legszürkébb és legjelentéktelenebb újságközlemények, még a kommunikék sem nyertek kegyelmet. A rendőrség híreit, hivatalos óvatossággal megfogalmazott híreket, hivatalos könyomatos juttatta el a lapokhoz és még ezeket a hivatalos híreket is el kellett külden-i a cenzúrára. Késő éjszaka, az 1920 február 19-ére, csütörtökre virradó éjszaka is fölküldöttünk egy ilyen rendőrségi híradást, amely alaposan megcenzúrázva került vissza hozzánk és került be a lapba, ennek az 5. oldalára, hasábkezdő hírként. *Cenzúrázottan* így hangzik ez a közlemény:

— *Mi történt Dunakeszi és Budapest határában?* A rendőrség rejtelmes gyilkosság ügyében folytat nyomozást. Szerdán délben (megjelent az újpesti kapitányságon Holló Zsigmond, a Vízművek alkalmazottja és bejelentette, hogy Káros Dániel dunakeszi lakossal szerdán reggel Dunakeszi és Budapest határában férfiholttestet fogták ki a Dunából. A rendőri bizottság az értesítés nyomában kiszállott a helyszínre és megállapította, hogy a Dunából kifogott halott 30—35 év körüli jólöltözött, kopaszra borotvált férfi. *(A cenzúra itt sok sort törölt; a hír így folytatódik:)* A gyilkosság minden valószínűség szerint február 17-ike és február 18-ika közötti éjszakán történt. *A meggyilkolt embernél értéktárgyakat nem találtak.* A rendőrség fölkeri mindazokat, akik az esetre vonatkozóan valamit tudnak, jelentsék a főkapitányságra.

A cenzúra törlése a következő:

A halott fején két súlyos sérülést találtak, jobb szeme ki van ütve, orrcsontja betörve, nyakán szorosra hurkolt kötél. Lábat összekötve. Nadrágja zsebében 17-19 kilogram súlyú kő. Ott, ahol a halottat kifogták, a parton nagy vértócsa, még meg nem aludt vér van. A Duna és

az országút közötti részen autókerekék nyomai vehetők észre, amiből arra következtetnek, hogy a meggyilkolt embert autón vitték ki a Dunához.

Törlés sok van még ebben a február 19.-i lapban; de mindenkinek föltűnt az első hírnek jelölt közlemény törlése. 1920 február 19.-én *fehér folt* jelent meg a cenzúrára fölküldött *e hír* helyett:

— *Eltűntek. Somogyi Béla* elvtárs, a *Népszava* felelős szerkesztője és *Bacsó Béla* elvtárs, a *Népszava* belső munkatársa kedden este 8 óra 50 perckor a *Népszava* VIII, kerület, Conti-utca 4. szám alatt levő szerkesztőségéből azzal távoztak el, hogy Somogyi Béla elvtársunk egészen közel levő lakására menjenek. Somogyi Béla és Bacsó Béla elvtársaink ezen a rövid úton eltűntek. Hollétükről minden szorgos kutatásunk ellenére mindeddig nem kaptunk fölvilágosítást. Arra kérünk mindenkit, hogy ha bármilyen adatot is tud az eltűnt elvtársakra vonatkozóan, arról haladéktalanul értesítse a *Népszava* szerkesztőségét.

*

Mi a szerkesztőségben ismertük a rendőrség könyvnyomatos jelentésének *teljes* szövegét. És akik a késő éjszakai órákban még a műhelyben voltunk, valamennyiünket egyenesen megborzasztott a cenzúrának az a munkája, amit e rendőrségi hír körül végzett. A rendőrség hivatalosan kérte az újságolvasók közremunkálkodását a véres eset körül, a katonák vezetése alatt álló cenzúra meg, íme, kiirtja az újságból éppen azokat a sorokat, amelyek nagyon hozzájárulhatnának a rejtelmes eset földerítéséhez, (a rendőrségi jelentésből magából mi húztuk ki azt, hogy a halott fehéreneműjében *S* és *B* betűket találtak ...) Somogyi Béla, aki a leglelkiismeretesebb munkások közül való volt, akkor már nem járt be rendszeresen a szerkesztőségbe, a megelőző estén egészen távol volt. A távolmaradása nem aggasztott bennünket. Névtelen levelekkel, fenyegető üzenetekkel üldözték és, a helyettesének való előzetes beje-

lentés után, több ízben is, több napra is távol maradt. Az egészsége sem volt teljesen rendben. Nagyjában mindig tudtuk, hogy hol tartózkodik és levelezéssel állandó érintkezésben voltunk. Most már, két nap óta, egyáltalában nem jelentkezett. Amikor a rendőrségi jelentés megérkezte után először hangzott el a műhelyünkben, hogy Somogyi Bélát meggyilkolták, még azokat is, akiknek a lelkében eluralkodott ennek a gondolatnak a képtelensége, még azokat is fölrázta a katonai cenzúra kék ceruzájának a figyelmeztetése, *igen, a katonák már tudnak a gyilkosságról*, ez volt a legleső gondolat. Igen: íme, mielőtt még a polgári és katonai hatóságok és ezek különféle fórumai megállapodhatnának, az egyszerű, cenzúras katonák, ha már egyebet nem tehetnek, ösztönszerűen minden nyomot el akarnak pusztítani, amely arra vezethetne, hogy a meggyilkolt férfi a magyar proletariátus lapjának a szerkesztője. A legelső dolgunk az volt, hogy telefonon fölhívjuk a rendőrség központi ügyeletét. Sajnálják, mondták, ők nem mondhatnak részleteket, nem mondhatnak semmit azokon kívül, amiket a könyomatossal közöltek. A könyomatásban közölt fölhívásnak megfelelően, mondtuk mi, följánljuk, most mindjárt, a közreműködésünket arra, hogy a rendőrség nyomozása eredménnyel járjon, hajlandók vagyunk most rögtön, rendőri bizottsággal kimenni az áldozat agnoszkálására, mert alapos az a rettenetes gyanúnk, hogy orgyilkosok végeztek a szerkesztőnkkel. Sajnálják, ismételték, a rendőrségi bizottság már visszatért és ők nem látnak okot a helyszínére újból való kiszállásra. Nem kell bizottság, mondtuk mi, a téli éjszaka ez óráiban nem lehet közlekedő eszközhöz jutni, az ügyelet juttasson bennünket kocsizhoz, kimegyünk magunk. Az ügyelet türelmetlenkedett és azt mondta, hogy kocsiz vagy autószerzés nem az ő dolga. A beszélgetés véget érté ekkor már tudtuk, hogy a rendőrség is tudja: ki a dunakeszi halott. Rettenetes pillanatok. Telefonálunk két autóvállalathoz; az egyik nem válaszolt,

(úgy látszik, nem tartott éjszakai szolgálatot), a másik sajnálattal jelentette ki, hogy *oda* nem adhat kocsit. Kínos bizonytalanságban készült el az emlékezetes lap. A rendőrségi tudósítónkkal megállapodtunk, hogy fönmarad, a legelső villamossal kimegy Újpest felé, kinyomozza, hol a holttest, megnézi és rögtön jelentést tesz. Kora reggel itt volt a borzalmas jelentés: Az újpesti rendőrkapitányság kéretett hármunkat, hogy a bürokratikus jelentéshez szükséges személyazonosságmegállapításnál legyünk jelen. Álmatlanul töltött kegyetlen éjszaka után a kora délelőtti órákban elénk került a borzalmasan megcsúfolt holttest... Amire beértünk a fővárosba, a hatóságok már megállapodtak egymással, hogy a legvadabb erőszakkal való kormányzásban sem volna értelme a hír eltitkolásának, — a déli lap újságcikkei már kiabálták: Somogyi Bélát, a Népszava szerkesztőjét meggyilkolták! Másnap a lapunk úgy jelent meg, mint soha azelőtt...

*

Ki volt Somogyi Béla? Miért oltották ki orgyilkos kezek az életét? Hogy jutott odáig az élete, *hogy* a keresztény magyar reneszánsz legnagyobb ellenségeik őt hirdették, hogy egész csoportok uszítottak ellene, hogy az életére törtek, hogy elüldözték a családja köréből, hogy meg kellett halnia és így kellett meghalnia?

Mondjuk el az élete történetét.

Somogyi Béla, külső megjelenését nézve, a férfikor teljében álló ember benyomását keltette, még a legkegyetlenebb üldöztetése napjaiban is. Állandóan kalap nélkül járt és a nap bronzsínűre festette az arcát, sima, ráncokkal meg nem zavart homlokát, Teste tartása *egyenes*, a tekintete mindig előre szegezett volt. Vasakarata és kemény munkabírása közmondásos volt. De nem volt makkegészséges ember. Az ifjúsága véges-végig küzködés, sokszor koplálás, aztán munka, végig, szakadatlanul, egészen 1920 februárja közepéig, jóval több, mint harminc

esztendőn keresztül. Harminc esztendőn át szakadatlanul tanított és az iskola meghozta az ő számára is a gégebajt, amely, például, alkalmatlanná tette arra is, hogy hosszabb időn át tartó előadás szónoka legyen. A pihenésre szánt nyári szabadságot már évek óta arra használta föl, hogy ezt a gégebajt gyógyíttassa, magaslati levegőben, leginkább a Semmering, valamelyik falujában. A férfikor teljében álló ember benyomását keltette, de betegség kínozza, az ellenállóképessége megtörött volt. Sétáinkon vagy a műhelybeli évődések alkalmával többször tett célzást arra, hogy még csak a családja megélhetésének a biztosítása van hátra, ezt az egy *égető* kötelességét ismeri — egyébként leszámolt mindennel. Az ötvenedik életévét aligha éli meg, ezt szokta mondogatni. És mondogatta azokban a napokban, amikor három ember munkáját játszi könnyedséggel, egyúttal a legszigorúbb pedantériával, tökéletesen végezte el, azokban a napokban, amikor nemcsak a munkabírást, hanem az életkedvet is akármelyikünk elcserélte volna vele. A forradalmi, de még inkább az ellenforradalmi hónapokban valóban betegeskedett, de még akkor is teljesen töretlennek láthattuk az erejét. Senkisem gondolta, hogy a vég annyira közel van. Hogyan gondolhatott hát e sorok írója hatodfél esztendővel a borzalmas katasztrófa előtt arra, hogy egy kérésének az eredménye olyan hamar olyan szomorú aktualitású lesz! Hosszú évek óta foglalkozom a munkásmozgalom története adatainak az összeállításával és az elmúlt események ma élő hőseinek kérdezgetésével, Somogyi Bélát is megkértem: mondja el az emlékeit, mondja el az élete folyását, nekem magamnak, évek múlva lehető fölhasználásra. Mindkettőnk erős elfoglaltsága miatt kissé húzódott a vallomás, végre is az 1913. esztendő uborkaszazonjában, kánikulás napjaiban szakíthattunk néhányszor két-három órát, amelyben egészen meghittten beszélhetett Somogyi Béla, elmondván nemcsak az életrajzát és a munkásmozgalmi emlékeit, hanem — bölcs, komoly, egy élet sok-sok

tapasztalatával gazdag férfi szavaival — a dolgokról, az eseményekről és az... emberekről való megállapításait is. E kis füzet keretébe, természetesen, csak az életrajzi adatok tartoznak, amik itt jelennek meg először. A beszélgetést 1913 augusztus 15-én kezdtük meg a József főherceg-kávéházban, augusztus 28-án folytattuk a Palace-pincében, vacsorázás közben és szeptember 9-én fejeztük be a Rémi-kávéház egy zugában. A borzalmas tragédia után megjelent Népszava-beli tudósítás ezeket az adatokat csak alig-alig használhatta föl. Szobáinkat és Íróasztalainkat a több ellenforradalmi rombolás és házkutatás össze-vissza forgatta. Somogyi adatait, amennyire lehetett, egyéb följegyzésekkel és adatokkal ellenőriztem.

SOMOGYI BÉLA GYERMEKKORA

1868 május 16-án született a vasvármegyei *Halastó* nevű községben. Amikor ő született, később így mesélték neki, egészen kicsi, alig húsz házból álló falu volt ez a Halastó. (Az 1913-as Helységnévtár szerint a körmendi járásban van, 61 házzal, 311 lakossal.) Az édesapja korcsmáros és mészáros volt. A nyolc gyermek közül Béla volt a legidősebb. A faluban magánosan laktak egy útszéli korcsmaházban, amelyet falusi emberek, juhászok kerestek föl és — betyárok is, nem egyszer éjszakának idején is; de még a betyároknál is veszedelmesebbek voltak a pandúrok, mert ezek zsaroltak is. Ez az oka annak is, hogy Halastót nagyon hamar kénytelenek voltak elhagyni. Ötesztendő volt, amikor a család az ugyancsak vasvármegyei *Halogyra* költözött. (Az 1913-as Helységnévtár szerint ugyancsak a körmendi járásban, 120 ház, 714 lakos.) A szülei nem a falu iskolájába küldték, hanem Körmendre, a zsidó iskolába. Az édesapját az árvíz, kezességek tönkretették. A fiú később már bent is lakott Körmenden és mert a szülei nem tudták segíteni, napokat evett.

Körmenden járta ki az elemi iskolának mind a

hat osztályát. Akik ismerték nagyszerű fölfogóképességét, komolyságát, azok mind igazat adtak neki, amikor kérlelte a szüleit, hogy taníttassák tovább. Körmenről tehát *Papára* került, a bencés gimnáziumba. (1880.) Az első osztályt jelesen végezte, miután az egész esztendőn át itt is napokat evett; részint rokonoknál, akik nem a legnagyobb szívességgel támogatták, mert nem helyeselték, hogy szegény fiú létére minden áron tanult ember akar lenni., A második osztályba, hiába volt jeles a bizonyítvány, már nem írták be.

Szombathelyre vitték rőfösinasnak, az Adler Izsák és fia nevű kereskedésbe. Hat hétig volt itt. Komolyan vette a kereskedőséget, de sok kedve nem volt a fiókokban összedobált pántlikák kibogozásához; ő valahogy beletörődött volna a kereskedőségbe, de a cég úgy vélte, hogy más gyereket jobban használhat. Egy forint 38 krajcár volt a vasúti jegy ára, a mesterné asszony ezt a pénzt odaadta neki és hazaküldte. Elveszett hat hét a kereskedőséggel való kísérletezéssel, miután megelőzően egy félesztendő múlt el az első gimnáziumi osztály elvégzése után. Most ugyancsak *Szombathelyre*, *Pohl* nevű szabóhoz adták inasnak. Itt csak két hétig volt, de már a nadrág rojtos alsó szélét meg tudta foltozni. A szabóinasságot is abbahagyta, ismét hazament. Most a szegényes, otthoni, falusi gazdaságban próbálták hasznát venni, körülbelül két esztendőn át. Ekkor már megint másik faluban laktak, az ugyancsak vasi *Zsámádon*. (Az 1913-as Helységnevtár szerint: németújvári járás, 114 ház, 528 lakos.) Az édesapja, akiről mindig úgy emlékezett meg, mint minta-becsületességű emberről, erősen küzdött a falusi szegénységgel és mindenáron tűrhetőbb életet akart biztosítani egyre szaporodó családjának; ez okozta a sok költözködést is.

A fiú két esztendeig őrizgette otthon a teheneket, Egyetlen szórakozása, de ez azután gyakori szórakozása volt, hogy bejárt a vagy két órányira fekvő Rátótra, a postáért. Ő hordta haza a zsámádi tanító

újságját is és ezt hazamenet mindig kiolvasta. A falu szélén, a nagy fa alatt, ahová le szokott hevedni, hogy az újságot egészen kiolvassa, ötlött egyszer a szemébe, hogy a tanítóképzőbe ilyen meg ilyen föltételek mellett vesznek föl tanulókat. Írt egy barátjának könyvekért és hozzáfogott a kemény tanuláshoz, egyedül a maga eltökéltségéből. Rendszerint hajnali 4 órától délelőtti 10 óráig tartott a mezei munka, a legeltetés. Tehénlegeltetés közben és behajtás után a falusi nagy magánosságban, egészen magára hagyottan, minden segítség és minden segédeszköz nélkül, tanult, folyton tanult. Azután annak az újságközleményhez megfelelően folyamodott *Csáktornyára*, a tanítóképzőbe, a fölvételi vizsgáért. Letette a tanítóképzői fölvételi vizsgálatot (1883 szept.) sikerrel, fölvették állami segéllyel, ami annyit jelentett, hogy havonként öt forintnyi segítséget kaphatott, ha a csáktornyai tanítóképző növendéke lesz. A családi tanácskozásokon győzött, otthon megkapta a beleegyezést arra, hogy ott hagyhatja a tehénlegeltetést, kapott is egy koffert, egy új nadrágot és két forintnyi készpénzt, hogy ezzel menjen neki a nagyvilágnak, kezdje el a néptanítói pályára való készülést. Gyalog akart nekivágni a hosszú útnak, hogy ne kelljen a pénzhez nyúlni, de az akkori idők közbiztonsági viszonyainak rendezetlenségére való tekintettel mindenki lebeszélte erről a vállalkozásról. A környék előkelősége, az iskolaszéki elnök és más kapacitások adtak össze pénzt a számára, megemlékezésül arra, hogy a körmendi iskolában dicsőséget szerzett; a nagy útra tizennégy forintot kapott, ami ebben az időben bizony tekintélyes summa volt. Így nem kellett gyalogolnia és így jutott el Csáktornyára vonaton. Nagy buzgalmát és a jókedvét még az sem hűtötte le, hogy azt kellett látnia; hogy a diákok mindannyiát kocsi várta az állomáson, csak neki magának kellett a szegényes cók-mókját gyalogosan cipelnie ... Nagy boldogsággal és megelégedéssel járta a képezdét, mert mindig annak az újságnak a közleményére gondolt, amelyik szerint a tanítók

fizetése ötszáz pengő lesz — és ötszáz forintból megnyit küldhetné ő a szüleinek, akiknek állandóan pénztelenség és nagy-nagy küzdelem az életük!

Egy lókereskedőnél havi két forint 50 krajcárért kapott kvártélyt és mosást. A képezde első évét jeles eredménnyel végezte. A vizsga után ráért gondolkodni az élete soráról. Látta a sok igazságtalanságot az intézetben. Mások, akik kevésbé jó tanulók voltak, nemcsak otthonról kaptak segítséget, hanem az állami segélyük is nagyobb volt, hat-nyolc forint is. Merészen elhatározta, hogy folyamodványban kéri majd az állami segítség fölemelését. Az öt forintnyi eddigi segélynek a fele elment kvártélyra, csak a fele maradt meg kosztra. Segített a lakótársának, aki gyöngébb tanuló volt, de aki nagy kenyereket és sajtokat kapott hazulról és aki az instruktori munkálkodásáért szűkmarkúan ugyan, de támogatta. Más tanulóársainak is segített. Háziipart is tanultak, keféket és hasonló szerszámokat készítettek, a lusták föladatait e téren is elkészítette, ezért a munkájáért is csöppent-csurrant valami — de Csáktornyán irtózatosan sokat éhezett, majdnem egészen végig. Csak egypár hétig volt tűrhető a dolga, amikor az egyik csáktornyai ügyvéd felesége látta el enivalóval apróbb szívességekért. A két forint 50 krajcárból és iskola-társai segítségével nem lehetett megélnie, sokszor napokon át nem volt mit ennie — kijárt a répaföldre és onnan látta el magát répa-enivalóval. Voltak hetek, amikor csak a répatárló eledeladására támaszkodhatott... Óh, kapott volna címeket, ahol napokat ehetett volna, de forrt már benne a lázongás, erős volt benne az öntudatosság, nagy volt a szégyenérzés és az élehetlenség és a kapott címekre másokat küldött, kevésbé pirulókat, vállalkozóbbakat, élelmesebbeket. Az államsegély fölemelését kérő folyamodványát elutasították. Elhatározta — a maga ura volt —, hogy a következő évre nem megy vissza Csáktornyára, hanem a *pápai* képezdebe megy, a reformátusokhoz, ahol talán nem lesznek hozzá az államsegély dolgában igazságtala-

nok. Elismerten jó tanuló volt itt is, de az igazgató sok igazságtalanságával túrhetetlenné tette a helyzetét; az ő dolgozatait állandóan ócsárolta és dicsérte a többi tanulóét, legerősebben azokat a .dolgozatokat, amiket egy hatosért ő csinált, bizonyára nem olyan odaadással, mint a saját föladatait... Az év befejeződése előtt önként hagyta el az iskolát. Itt, Pápán ingyen kapott szállást egy rokonánál, aki gondnoka volt a gyerekágyas nők számára; emelt alapítványnak, amelynek négyágyas szobájába nem jutottak betegek. Lakása is volt, házitanítóskodott is két helyen, mégis nem maradhatott meg Pápán. Nem törték meg a szenvedések, makacsul állta az elhatározását, siettetni is akarta a tanulást, világot is akart látni, — merész gondolaton tépelődött.

A KÜZKÖDÉSEK ÉVEI A FŐVÁROSBAN ÉS A VIDÉKEN

Elhatározta, hogy a fővárosba megy — erős vágya ez minden tanulni akaró falusi fiúnak — és a pesti, híres zsidó tanítóképzővel kísérletezik, hogy a már annyira kálváriás tanítóképzői évekkel végezzen. A tizenhétéves fin 1885-ben hét forinttal érkezett *Budapestre*. Egészen magára volt utalva itt, teljesen támogató nélkül állott. A Kishajós-utcában (most Vasváry Pál-utca) szerzett szállást, tisztán proletár környezetben, ahol nyolcadmagával lakott egy helyiségben, amelyben az intelligenciát egyedül ő képviselte. A lakótársai nőtlen ipari munkások voltak, de az ágyra járók, között voltak munkásnők is, fodrászlányok? Nem sokáig húzta itt ki. A Király-utcában, majd a Dob-utcában lett a szállása, itt egy szabólegény-rokonánál, aki koronkint szelt neki a szegényes kenyereből. Az egyik helyütt egy egészen kis szobában lakott, amelyet másodmagával bérelt és ezt a társát nem ismerte, sohasem is látta! A tanítóképzős diákot az iskola és a napi szaladgálások kötötték le, egészen késő estig, csak alvásra járt haza, — a szoba-

társ pedig éjszaka szaladgált a pénz után, kávéházakban, vendéglőkben, mulatóhelyeken bugyellárisokat árult és nappal aludt. Nem újság az Pesten és negyven esztendő előtt sem volt újság, hogy szegény emberek a kis vackukat így értékesítik; ők is jól jártak, mert bér fejében többet kaptak a szabáért vagy a hálóhelyért, a szegény vagy zsugori úgynevezett albérlők is jobban jártak, mert így valamivel kevesebbet kellett fizetniök. Somogyi Béla számára mindörökre ismeretlen maradt ez a bugyellárisos, csak éjszaka élő fiatalember...

Nagyon erős volt az öntudata és az étellel olyan korán megkezdett birkózás, az éveken át való küzködés megedzette és növelte benne a lázadás szellemét. A pesti tanítóképzőben való helyzetével sem volt megelégedett. A tanítóképző a Bodzafa-utcában (most Röck Szilárd-utca) volt. Nyitott szemmel néző ember nem tudhatott kibékülni azzal a környezettel, amit az iskola adott. A képezdéseseket, akiket a tanítóképzőnek gerinces népnevelökké kellett volna alakítania, hitközségi szolgáltnak nevelték és úgy is bántak velük, már a képezdében, mint a hitközségi szolgáltnak, akiknek a nebulók tanítása csak egyik dolguk és nem is a legfontosabb föladatuk. Leszidták őket untalan, a tanítás meg a legsötétebb bigottság szellemében folyt. Hamarosan látta, hogy itt sem maradhat sokáig. Tartóztatták, de megmaradt az elhatározása mellett: itt nem vizsgázik. Karácsony táján búcsút mondott az intézetnek. A fővárosban, a Nagykorona-utcában volt egy katolikus jellegű tanítóképző is. Itt jelentkezett, hogy folytatni akarja a pedagógiai tanulmányait. A katolikus tanítóképző igazgatója, Schiffer Ferenc prelátus egyúttal a katolikus legényegylet elnöke is volt. Magánvizsgálatot kellett tennie a második képezdei év anyagából. Letette, fölvevették rendes tanulónak. Új csalódás érte: hamarosan látta, hogy itt sem lehet hosszabb ideig való maradása, itt sem lehetett rendesen tanulnia. Tudatlan, elmaradt tanárok adták itt az órákat, akiket a főfoglalkozásuk más isko-

lákhoz kötött, akik ide, a tanítóképzőbe tanrendellenesen jártak el, nem tartották meg pontosan az óráikat. Zúgolódott ez ellen az iskolai rend ellen — és amellet, a hideg télen át, végig a legnagyobb nyomorúság kínja bántotta. Senki támogatója nem volt. A ruhája leszakadozott, télikabátja nem volt, éhezett, fázott. Végre kapott egy nagyon bő kabátot. De akkor ezt a már napokig tartó éhsége csillapítására három forintért zálogba kellett tennie... Koldulni nem tudott. Már az utcára sem tudott lemenni. A sok vándorlás, csalódás, sikertelenség már majdnem megtörte az erejét. És ekkor jött a megváltás ...

Az egyik barátja már végzett a tanulmányaival és állást vállalt. Árvamegyébe, Chlebnice faluba kellett volnia mennie. De a fiatalember elmulasztotta a katonaságnál való jelentkezést (hogy póttartalékosként, mint tanító, csak két hónapot szolgáljon), — besorozták négy esztendőre. Úgy akart kimenekülni a csávából, hogy tanítói állást vállalt. A nevelői állására helyettest kellett szereznie. Somogyinak ekkor voltak a legküzdelmesebb napjai. A révbe ért barát írt Somogyinak. Rögtön küldte a választ: ha húsz forintot küldenek előlegül, útiköltségre, azonnal megy. Az útiköltség megérkezett, Somogyi rendbehozta magát és a dunántúli fiú így jutott el Árvába, *Chlebnice* faluba (vári járás; 1913-ban 225 ház, 1071 katolikus vallású, szlovákajkú lakos). Tudta, hogy ez csak nagyon rövid ideig tartó, átmeneti foglalkozás lesz. De jól érezte magát, nagyon megbecsülték, tejbe-vajba fürösztötték — és marasztalták, amikor kijelentette, hogy Sopronba akar utazni a tanulmányai folytatására. A kis falura mindig jól-éső mosolygással gondolt vissza.

— Életem legelső korszaka volt ez, amikor kedvemre jóllakhattam...

Chlebnicén jó koszt volt, jó bánásmód is, barátság, melegség, de fizetség kevés. *Sopronba* megint pénz nélkül érkezett meg. A soproni, ugyancsak katolikus tanítóképző harmadik évére iratkozott be.

Megismerkedett a városban egy számvevő őrmesterrel, aki magánúton akarta letenni a tanítóképzői vizsgákat. Megalkudtak, az őrmester adott neki könyveket, meginvitálta a kaszárnyába is, ebédet adatott neki, Somogyi meg rendre-sorra előkészítette. Ez a jó kondíciója csak szeptemberig tartott, mert akkor az őrmester levizsgázott. (A többi vizsgáit is letette, megszerezte az oklevelet, tovább tanult és 1913-ban győri kereskedelmi iskolai tanár volt.) Szeptemberben kivetkőzött az őrmester: — Somogyira megint elkövetkeztek a nélkülözések napjai. Sopronban tehetős rokonai voltak, milliomos is akadt köztük. Sok tanakodás, önmagával való vívódás után elhatározta, hogy ezekhez fordul, nem közvetlenül való támogatásért, hanem azért, hogy valami állást vagy munkát szerezzenek a számára. A rokonai közül ketten szóba sem akartak állani vele, a harmadik meg följánlotta, hogy hetenkint két napot kosztolhat nála, napokat ehet. Ezt visszautasította. Minden energiájára szükség volt, hogy most még ezt az egy-két évet legyűrje, minden nehézséggel, minden akadállyal megbirkózzék. Amit a szegény diákok tenni szoktak, azt tette ő is: keresett tanítvány okát és ha a kért fizetséget nem adták meg, olcsóbbért is tanított. Kapott egypár instruktori állást és kapott a katolikus népkonyhán ebédet. A képezdében pap-tanárok tanították: ez a soproni katolikus intézet volt az első, amelynek tanítói munkájavai, olyan változatos iskolai hányattatás után, nagyjában megelegetett volt. A tanárai közül az egyiket, dr. Kiss Ignácot mindig úgy emlegette, mint aki egész küzdelmes tanulói pályáján a legkedvesebb embere volt. Meg volt elégedve ő is az intézettel, vele is az intézet, amelynek legjobb tanulója volt. A maga emberségéből élt, nem kellett már éheznie és a szünidőben már arra is vállalkozott, hogy egyik barátjával beutazza Magyarországot. A katolikus tanítóképezdében három esztendő volt a tanulás ideje és erre egyesztendei gyakorlati időnek kellett következnie. Amikor *vándorútra* indult, már

szabad ember volt, nem kötötte az iskola fegyelme és ennek a vándorútnak az is volt a célja, hogy valahol megtelepedjék, hogy a gyakorlati esztendőt megszerezze.

Vándorlásában megragadt *Szabolcsmegyében*, a tanyán, egyik bérlőnél nevelőnek. 1888 augusztusában volt ez, húszesztendős elmúlt már. Nem volt itt sem a legjobb dolga. A gazdája nem adta rendesen a fizetését és mellékkereset után kellett néznie. A szabolcsmegyei Kisvárdán ügyvédeskedett akkor Tisza István későbbi híres jogásza, Vadász Lipót, aki évtizedek múlva, a munkapárti korszakban igazságügyi államtitkár lett. Somogyi mellékkeresete az lett volna, hogy a kisvárdai már tekintélyes fiskális helyi jellegű lapjába irogatott cikkeket, miközben a tanyán bajoskodott a bérlő gyerekeivel. Megunta ezt az életet, unta az eladósodott bérlővel való küzdelmeket a kijáró, mert kialkudott, megdolgozott forintokért, amiket különben sem magának kért, hanem azért, hogy az ugyancsak támogatás nélkül élő, már reáliskolába járó öccsének küldhessen némi segítséget. Elkívánkozott erről a szabolcsi tanyáról. Gróf Forgách volt a gazdája annak a földnek, amit a tanyai birtokos bérelt. 1889 február elején még erősen tartott a tél, amikor az eladósodott bérlőt kizavarták a bérletből. A Somogyi fizetése is odaveszett. Adtak neki egy szobát, de egy krajcár nélkül maradt. Rövid egy hétig a lövei kántortanítónál élt. Vadász Lipót ügyvédje volt a bérlőnek. Az ügyvédszerkesztőhöz fordult tanácsért. Vadász az addig irt cikkei fejében kifizetett 35 forintot. Ezzel a pénzzel hazautazott a szüleihez és a szülei házában maradt 1889 júniusáig. A szülei már ekkor az ugyancsak vasvarmegyei *Gasztonyban* laktak, amely már valamivel nagyobb helység, mint Somogyi gyermekségének a falvai voltak. (A szentgotthárdi járásban van és 1913-ban 823 lakosa volt.) Gasztony is közel van Rátóhoz és Somogyi édesapja akkor került ismeretségbe Széll Kálmánnal, a volt pénzügyminiszterrel, a későbbi miniszterelnökkel, akinek Rátóton birtoka,

híres tehenészete volt. Széli sokáig érdeklődött Somogyi Béla dolgai után is és Somogyi szüleinek, a földiéinek sok szívességet is tett.

Szabolcsmegyében, Vadász Lipót mellett belekóstolt az újságírásba és a zsebében volt már a tanítói oklevél, amikor *Sopronban* folytatta a vidéki újságíróskodást. Pompás, dunántúli aagyarsággal, világosan és fordulatosán megírt cikkei fölkellették a soproni lap szerkesztőjének, Gaár Vilmosnak (a későbbi híres bírónak) a ügyeimét. Írásai hamar a lap élére kerültek vezércikknek és Gaár szívesen állott a fiatal tanító rendelkezésére, amikor ez ajánlólevelet kért tőle, hogy bejuthasson a *budai* pedagógiumba, hogy a polgári iskolai tanári vizsgát is létehesse. Ábrányi Emilhez, a költőhöz és az újságíróhoz, sok, már országszerte ismert költeménynek és a népszerű Margit-ciklusnak a költőjéhez szólt az ajánlólevél. Ábrányi készségesnek mutatkozott — korrektori állást ígért —, de az ígéretekéből nem lett semmi. Somogyi beiratkozott a pedagógiámba, de teljesen kereset nélkül volt. Életének erről a koráról úgy emlékezett meg, hogy ifjúkori sok küzködésének, nyomorúságának, éhezésének ez a budai-pesti élet volt a betetőződése.

— Nem lehetett jobban koplalnom — vallotta huszonnégy esztendővel később a villanyfényes fővárosi kávéház egyik asztalánál —, mint Csáktornyán (leszámítva azt a néhány hetet), hiszen amikor az embernek nincs ennivalója, ott nemigen lehet fokozat, de a koplalás most sokkal jobban fáj, hiszen már okleveles tanító voltam... A sok hitegetés után nem volt más keresetem, mint hogy a „Mátyás Diák” című vicclapba hetenkint 3 forint ára humort írhattam... Borzasztó hosszú utakat kellett naponként megtennem a, budai pedagógiumba, sem bentlakónak nem vettek föl, sem segílyt nem adtak, mert itt is felekezeti szempontok voltak a vezetők. Nem bírtam tovább négy hónapnál...

Kimaradt a polgári iskolai tanárképzőből és legalább a napjai szabadok lettek. Egy esztendőt az-

zal húzott ki, hogy ügyvédnél írnokságot vállalt és liázitanítói állást is sikerült kapnia. Ebben az időben kezdett megismerkedni a szocializmussal, akkor, amikor Magyarországon egyszerre, egyik esztendőről a másikra, megerősödött az új rendet, új társadalmat, új világot akaró osztálytudatos munkások mozgalma.

A SZOCIÁLDEMOKRATÁK KÖZÖTT

1889 őszén, 1890 tavaszán volt ez.

Húszesztendősnél már idősebb volt ekkor a magyarországi szocialista munkásmozgalom. A fáradalmak és a, küzdelmek hosszú sorozata után — semmi eredmény. Somogyi születése évében már volt szocialista lap az országban és két évtized múltán egyáltalán nem változott a helyzet a munkásság politikai jogait illetően, a gazdasági viszonyok pedig a kapitalizmus mohó terjeszkedésével, a munkások szervezkedésének erőszakos utón való megtiltásával, a közigazgatás kemény föllépésű retorziójával rohamosan rosszabbodtak. 1880-ban még nem engedték meg, hogy a néhányévi testvérharc után sok fogadkozással egyesülő munkásság kongresszusán megalakítsák a szociáldemokrata pártot. A párt csak munkáspártként alakulhatott meg és a munkásmozgalmában tevékenykedők ellen szakadatlanul folyt a hatósági hajsza. Németországban kivételes törvényeket hoztak a szociáldemokrácia ellen, Magyarországon még erre sem volt szükség. A törvények megfelelőek voltak a proletariátus ellen való reakcióra, — amely esetben a törvény nem rendelkezett volna egyik-másik munkáltató számára megfelelően, a hatalmasságok eljártak törvény nélkül, ha kellett, a törvény ellenére is. És emellett a nyolcvanas esztendőben ismét testvérharc pusztította a minden nehézség ellenére is szervezkedett munkásság sorait. A békés küzdelem munkájának egész Európában való megakasztásával egyre inkább azok a munkások és azok a frakciók jutottak szóhoz, akik és amelyek a

zsarnokokkal való gyors leszámolás szószólói voltak. Lázban voltak mindenütt a munkások is, a kormányok is. A munkások egyes csoportjai erőszakot emlegettek, a kormányok és a hatóságok erőszakot gyakoroltak. Ezt a lázas időt végig kellett élnie Magyarországon egészen csenevész munkásmozgalmának is. A hatvanas és hetvenes esztendőik bátor kezdői még éltek, de legnagyobb részük egyrészt kedveszegetten az értelmetlen harcmódotól, másrészt terrorizáltan a hatóságoktól, visszavonult. Frankel Leó, a tehetséges, sokat tapasztalt munkásvezér, aki a párisi kommünben tényező volt, ekkor mondott búcsút Magyarországnak és a magyar munkásmozgalomnak. Szalay András belehalt a rendőrségi eljárásba. A radikálisok lármáznak, sok a gyanús jel arra nézve, hogy hivatalos helyen segítenek az elégedetlenség tüzének az élesztésén, hogy azután lecsaphassanak a társadalmi rend megmentése szükségességének a hirdetésével... így harcolt önmagával a munkásmozgalom, tépték egymást a frakciók — az utca meg a közjogi harcokat folytató ellenzéké volt. A munkások műhelybeli helyzete meg egyre romlott. Nem ritkaság, hanem rendszeresség volt a 12-14-16 órás munkanap és egész családok gazdagodtak meg abból, hogy a mesterek az inasok tömegeivel dolgoztattak, aminek nem állta útját sem morál, sem józanész, sem törvény, sem hatóság. Szociálpolitika nem volt, csak kapitalista politika azzal a jelszóval, hogy a magyar ipart versenyképessé kell tenni, különösen az osztrák iparral szemben. Az asztalosok egyik bérmozgalma alkalmával azt írják a mesterek a munkások memorandumára, hogy „még csak gondolni sem lehet arra, hogy a munkások kevesebbet dolgozzanak, mint naponta tizenkét órát; önök nemcsak munkások, hanem hazafiak is; mielőtt sztrájkba lépnének, gondolják meg azt, hogy a bérharccal csak a bécsi asztalossegédeknek és munkaadóknak használnak ...” Jászai Samu elvtárs borzalmas képet fest a magyar munkások 1889-es, 1890-es munkaviszonyairól. Ahol csak lehetséges volt, akkordban dolgoztat-

tak, inert az akkord rendszere mellett nincs szükség munkavezetőre, hajcsárra, a munkás az akkord rendszere mellett, ha csak a szervezet ereje nem tiltja, önmaga hosszabbítja meg a munkaidejét, hogy többet kereshessen, hogy több szükségletét elégíthesse ki. De a többet-keresés csak pillanatnyi és látszólagos eredményű: ha az erőltetett munka több munkabért hoz, akkor a munkáltatók leszállítják az akkordbéreket. A bádigosok átlagos hetikeresete tizenkétórás munkanap mellett heti 6-8 forint volt. A péksegédek 1890-ben 16-20 órás munkanapról panaszkodnak, amely mellett a legképzettebb szakmunkások hetenkint 8-12 forintot kereshettek csak. A gyűjtőgyárakban 8-10 éves leánykák krajcáros bérek mellett naponként 11-12 órát is dolgoztak. A szabók munkaideje 13-14 óra volt. Vasárnapi munkaszünet nem volt, ellenben napirenden volt a *durchmarsch*, hetenkint egyszer-kétszer az egész napi munka után az egész éjszakai munka... És ezen a nyomorúságos helyzeten nem tudott vagy alig tudott javítani a munkásmozgalom.

Új életet vitt a mozgalomba a Parisban, 1889-ben tartott nemzetközi szocialista kongresszus tanácskozásáról érkezett hírek sokasága. Május elseje a dolgozóké! — határozta el a proletariátusnak ez a kongresszusa és fölhívta a nagyvilág minden proletárpártját a szociálpolitikai követelésekért, legelső sorban a nyolcórás munkanapért való küzdelemre. Ezen a kongresszuson már hárman képviselik a magyar proletariátust. Németországban véget ér a munkásokkal szemben erőszakkal-kormányzás rendszere, elkezdődik a hatalmas birodalomban a szociálpolitikai korszak. Itthon, Magyarországon a szociáldemokrata párt megalakítására készülnek a munkások, de még előbb május elseje megünneplésére. Május elsején még eddig Pesten együtt nem látott tömeg gyűlt össze a Városligetben, hogy meghallgassa a pesti szociáldemokraták vezetőinek május elseje jelentőségéről, a szociális kérdéstről és a szociáldemokráciáról való tanításait. Hasztalan volt a hatalom-

nak ismét való közbelépése, amellyel a nemzetköziség alapján szervezkedő munkásokkal szemben állami támogatással föl akarta vonultatni a „hazafias” munkások „mozgalmát”: a fővárosi munkások és velük csaknem teljesen egyidőben a nagyobb vidéki városok munkásai is nagy erővel és kitartással hozzáfognak a tartósan való szervezkedés munkájához és 1890 december első felében megalakul a magyarországi szociáldemokrata párt.

Somogyi Béla az e hónapok szocialista mozgalmainak még néma résztvevője. De, saját vallomása szerint, a szocializmussal ekkor ismerkedett meg. 1889 őszén került föl a fővárosba Jenő nevű öccse, aki később egyik neves és sokáig kitartó harcosa volt nemcsak a szakmája mozgalmának, hanem a pártmozgalomnak is. Meggyőződéséért, a szocializmus elveinek a hirdetéséért megrendszabályozást, üldözést, büntetést is szenvedett. A kilencvenes években sokadmagával őt is kitoloncolták Pestről és beiktatták az ő rendőrségi fényképét is a politikai gonosztevők albumába. (Később visszavonult a munkásmozgalomtól és már évtizedek óta Bécsben él.) Négyöt esztendővel fiatalabb volt Somogyi Bélánál, de föl szabadult már, segéd volt, a maga ura. A fiatal munkás hamarosan belekerült a cipészek szakmai mozgalmába, nem is sokára már a szakmai vezetők között van. Már lármások voltak a pesti utcák a munkások mozgalmaitól, de Somogyit még fogva tartják a pesti újságok frázisai arról, hogy a szocializmust a külföldről bevándorolt hivatásos izgatók csinálják, akik nemcsak a tulajdonnak, hanem a vallásnak és a hazának is fölesküdt, mindenrekész ellenségei. Kezdetben korholta is az öccsét, hogy szegyet hoz a családjukra azzal, hogy beáll a csöcselék soraiba, hogy a 6 forintból, amit egész hétre kap, hatosokat, talán egy forintot is odaad a szocialistáknak! — volt is a fivérek között összeveszés, egy darabig nem is érintkeztek, mert egyikük sem engedett. A sok küzdelmen átment, ezer igazságtalanságot látott Somogyi Bélában élt a társadalmi rend

megváltoztatása szükségességének gondolata, csak a pesti szocialisták hangos, mindig a kizsákmányolást, az osztályharcot, a sztrájkot emlegető jelzavait nem bírta el. A cipésmunkás, aki a szocialista mozgalomnak nem régi katonája volt ekkor, nem tudta meggyőzni a bátyját, a tanítót. Más módszerhez folyamodott. Tudta, hogy a bátyjának sok a ráérő ideje és tudta, hogy történelmi tanulmányokkal szeret foglalkozni. Éppen ebben az időben sokat olvasott Mirabeauról, a francia forradalomról. Azt mondta neki, hogy, függetlenül a társadalmi rendről és a társadalom átalakításáról vallott meggyőződésétől, tartson történelmi előadásokat az ő szaktársainak, a cipésmunkásoknak. Somogyi Béla ráállt. Meg is akart ismerkedni a szocialistákkal és a szocializmussal.

— Úgy emlékszem, hogy az Akácfa-utcában, egy korcsma helyiségben volt a cipésmunkások egyesülete. Itt tartottam munkások számára a legelső ízben előadást. Az első impresszióm mindjárt nagyon is kedvező volt. Láttam, hogy csupa tisztességesen öltözött és tisztességesen viselkedő legény és leány ül az asztalok körül, akik nagyon figyelnek minden kiejtett szóra. Mindjárt megkapott az a gondolat, hogy milyen dicsérnivaló ezeknek a munkásoknak az eljárása, akik nem azért mennek a vendéglői helyiségbe, hogy igyanak és duhajkodjanak, hanem azért, hogy tanuljanak. Ekkor még korántsem voltam szocialista, nem ismertem sem az elméletet, sem a külföldi mozgalom történetét és helyzetét, sem a szervezkedés formáit és módjait. De nagyon tetszett az, hogy olyan komolyan figyelnek rám, hogy mesés rendben és figyelemmel viselkednek, amikor a munkásokról csak azt hallottam eddig és csak azt olvastam az újságokban, hogy neveletlenek, izgágák, lumpok. Az a korcsmai kép nagyon megkapott: ezek a cipésmunkások, akiket nekem kellett tanítanom, ezek vezettek el engem a szocialisták táborába—

Az öccsét egyáltalán nem lepte meg az, hogy ez után az első munkásegylet! fölolvadás után szo-

cialista olvasnivalókat kért tőle. Egy hét alatt a szocializmusról és a szervezkedésről megjelent minden magyar nyelvű füzetet — nem sok volt még ekkor — végigolvasott. E füzetek java németből való fordítás volt, komisz magyarsággal. Elolvasta az eredeteket is, olvasott új német füzeteket is. Azután nagy mohósággal falta végig a fővárosban csak megszerzhető munkásmozgalmi iratokat. Amilyen makacs-sággal állott ellen eddig minden szocialista kapacitásnak, olyan mohósággal feküdt neki most a szocializmus megtanulásának. Most már másképp látta a világot. Szocialista volt!

1889 is, 1890 is elmúlt anélkül, hogy hivatalosan tanult volna. Könnyebben bírta már a nélkülözéseket, a koplalást is. Volt már célja az életének. Dolgozni azokért, tanítani, emberré nevelni azokat és azoknak a társait, akikkel az Akácfa-utcai korcsma-helyiségben megismerkedett. Még pályázott tanítói állásokra, de eredménytelenül és ezektől a pályázásoktól is elment a kedve, amikor meghívták, az egyik helyre bemutatkozásra és meg is felelt volna; de — a tanítói állás elnyerésének az lett volna az egyik föltétele, hogy el kellett volna vennie az öreg tanító leányát, hogy a kiérdemesült tanítónak így segítségére legyen... Az ügyvédi irodát is kénytelen volt otthagyni, mert az ügyvéd nem akarta fölemelni a 25 forintnyi havi fizetését, noha az iroda minden dolgát ő végezte, az okleveles tanító. Nem kapott állást. Éhezni kellett tovább.

BÁCSKA ÉS FELSŐMAGYARORSZÁG

Az éhezés napjaiba végre változást hozott a *pincédi* (Bácska) segédtanítóskodás. (Pincéd: az 1913-as Helységnevtár szerint nagyközség a hódásági járásban 1031 házzal, 4955 lakossal, tótokkal, szerbekkel, németekkel, magyarokkal: ágostaiakkal, görögkeletiekkel, római katolikusokkal.) A pincédi zsidó tanító megbetegedett, helyettess kellett állítania, akit neki kellett fizetnie. Teljes ellátáson kívül havi

12 forintot kapott fizetésül. Pincéden nem koplalt, de az élet egyéb keserves nyomorúságaival kellett megismerkednie. Az iskolafőntartók teljesen elhanyagolták a kultúra házát, az iskolaépület düledezett, rozoga ablakai voltak, füstölő kályhája, maga az iskolaterem padozatlan, mély gödrökkel teli. Azzal a tervvel ment Pincédre segédtanítónak, hogy magánúton folytatja a tanulmányait. De a saját ügyeit egészen el kellett hanyagolnia, Azon dolgozott, hogy bál és fölolvadás jövedelméből rendbehozhassa az iskolát. Sok fáradozás után sikerült ez. „Társadalmi” életet kellett élnie, hogy az iskolát rendbehozhassa; de nemcsak emiatt kellett elhanyagolnia a tanulmányait, hanem a rettenetes tél miatt is.

— A leghidegebb tél volt, amire csak emlékszem és a szegény, beteg tanítótól nem követelhettem, hogy fűttesse a szobámat. Inkább eljártam beszélgetésre azokhoz, akiknél fűtöttek...

Teljesen elveszett esztendő volt ez. Sem az iskolai dolgaiban, sem a szocializmus tudományában egy lépéssel sem ment előre. A szegény, beteg tanító menthetetlen volt. A pincédiek ott akarták fogni tanítónak, neki száz forinttal többet ígértek, mint amennyije az elődjének volt. Somogyinak a sok jó ígéret ellenére sem volt maradása, Megszerette a pincédieket, akik nagyon jók voltak hozzá, az ellátása jó volt, a 12 forintnyi keresetből meg bőven futotta az apró kiadásaira. A községbeliek is nagyon megszerették, mert látták, hogy a keze alatt az iskola dolga egészen rendbejön. Az eddig elhanyagolt gyerekek kedvvel tanultak, a nagyobb gyerekekkel ismételt, ezeknek órákat adott. Kínálkozott itt a számára a rendes falusi élet, nagyobb gondok nélkül, csak az iskolával, csak a gyerekekkel törődés élete. De most már nem temetkezhetett el a falura. A főváros vonzotta, tovább akart tanulni, már a szocializmus harcos katonájává szegődött volt. A kemény télben is sokat szenvedett, tüdőcsúcshurut is megtámadta és ebből a betegségéből csak két esztendő múltán tudott kilábolni.

Pincédi helyttestanítóskodása alatt nagyon sokat olvasott a felsőmagyarországi, olyannyira elmaradt tanügyi viszonyokról. Kis megtakarított pénze volt. Kis hitelt is élvezett már, adósságot csinált és nagy vállalkozásba fogott: elment *Máramarosszigetre*, amelynek rettenetes iskolai Helyzetéről különösen sokat hallott és olvasott és a minisztertől engedélyezett, nyilvánossági joggal fölruházott elemi iskolát nyitott. Az 1891-92. iskolai évben volt ez. A jól elgondolt, nagy idealizmussal véghezvitt vállalkozás nem sikerült: ráment a kis megtakarított pénze, adósság is maradt a nyakán. Ekkor Széll Kálmánnak, földijének és családjá barátjának a támogatásával kinevezték a máramarosvármegyei *Felsővisóra* állami tanítónak. Ez a Visó, lakosai nemzetiiségét és vallását nézve, bizonyára egyik legérdekesebb községe volt a régi Magyarországnak. A község az 1913. évi Helységnévtár szerint járási székhely és 1661 házában 9249 ember lakott: németek, románok, magyarok és rutének: romái katolikusok, görög katolikusok, zsidók, reformátusok.

Úgy látszik, hogy révbe ért. Pedig a hányattatás, a küzdés igazándiban csak most kezdődött a számára. Az élet gazdasági viszonyairól alig tudott valamit. Eddig folyton a könyveket bújta, a nélkülözéseket összeszorított foggal tűrte, fogalma sem volt arról, hogyan lehet pénzt szerezni, a pénzt szaporítani, hogyan kell a pénzt beosztani, fix summából hogyan lehet megélni. Nem sokat mérlegelte az anyagiakat akkor sem, amikor házasságra szánta el magát. Korán elkerült a szülői ház melegéből, a sors dobálta ide-oda és amikor úgy vélte, hogy megtalálta azt, akivel családi otthont alapíthat, rögtön határozott. A fiatal gyermekleányt, akit megkért, meleg szeretettel vette körül és a hitvese közel harminc éven át nagy odaadással viszonzta ezt a szeretet. A fiatalok nem sokat tervezgettek arról, mi lesz a házasságnak az anyagi bázisa. Somogyinak, a felsővisói állami tanítónak négyszáz forint fizetése volt egy esztendőre és száz forint lakáspénze. Ötszáz fo-

rint: — valamikor az vitte a tanítói pályára, hogy ötszáz forintnyi évi fizetésből nyugodtan megélhet és még a szüleit is segítheti! Közben azonban nőttek az igények: olvasmányok is kellettek, az élet is drágult — és most már másodmagával is volt. Mellékes keresettel is biztatták, de ebből nem lett semmi. Hamarosan tudatára jutott annak, hogy belevitte a feleségét is a nyomorúságba. Ez a megismerés új irányt szabott az életének. Sokat gondolt vissza a fővárosra, a szocialistákra, arra a: fogadkozására, hogy az életét, mindent, ami tőle telik, a proletariátus nagy ügyének szenteli, de erősen szorította és sarkalta a közvetlenebb kötelesség: emberi existenciát adni annak a nőnek, akinek az életét magához láncolta.

Emlékszünk arra, hogy a hivatalos tanulmányait a polgári iskolai tanári vizsgára való készüléskor hagyta abba, szinte e tanulmányai elején. Nagy akarattal látott hozzá a félbenmaradt tanulmányok befejezéséhez. Januárban, házasodott meg és októberben már letette ezt a polgári iskolai tanári vizsgát. Csak a könyvből való tanulásra volt utalva, de az erős elhatározás, az éjjel-nappal való dolgozás sikerrel járt. Az egymásnak élő két ember boldogan nézegette a tanári vizsgáról szóló bizonyítványt és Somogyi már ekkor új, messzibbre vezető útról gondolkozott. A békés életben, ekkor fogott hozzá a szocializmus elméletének alapos megtanulásához és ebben az időben különösen sokat foglalkozott a szocializmus történetével. Pelsővisői magányában, mellékkereset híján, volt idő ezekre a tanulmányaira. Próbált a kis család helyzetén javítani, egymás után folyamodott polgári iskolai tanári állásokért, de minden eredmény nélkül: a kérvényei párszavas visszautasítással érkeztek vissza. Jobb elemi iskolai állással is fölcserélte volna a felsővisői tanítóságot: nem sikerült ez sem. Pedig Visóról szeretett volna elkerülni. Felsőmagyarország közigazgatása és közéleté még évtizedek múltán is hírhedt volt, nem csoda, ha a sokat olvasott, a konszolidáltabb ma-

gyar helyeket már megismert, már erősen szocialista meggyőződésű Somogyi menekülni szeretett volna a renegát román, a korrump magyar „intelligencia” házából, ahol cinikusan tobzódott az elnyomás, a kizsákmányolás és a butítás rendszere. Pályázat útján, látta, semmi sem sikerülhet. Hiábavaló volt a nagy szorgalom, a tíz hónapon át éjjel-nappal való tanulás, hiába szerezte meg a polgári iskolai tanári vizsgát. Hallotta és tanügyi lapokban olvasta, hogy középiskolai tanárban, különösen modern nyelvészben nagy a hiány. Hogy középiskolai tanár lehessen, az egyetemre kell járnia; előbb le kell tennie az érettségit. Magánúton kellett tanulnia. Sok pénz kellett erre, sok idő, sok nyugodtság, sok ideg. A fiatalasszony szeretettel segített neki: a kevés pénzzel, ahogy csak tehetette, ügyes beosztással gazdálkodott, A négy száz forint évi fizetésből kellett kerülnie könyvekre és vizsgapénzre is, utazásra is. Hagyjuk el annak a jellemzését, hogy milyen viszonyok között élhetett a kis család a megmaradt pénzből.

— Nagyon sokszor egy darab kenyér és hagyma volt a vacsoránk ... és könyvvel, jegyzetekkel feküdtem és könyvvel, jegyzetekkel keltem ...

Elkészült Visóról, adósságot nem csinálhatott, ami adóssága volt is, azt is minél gyorsabban ki kellett fizetniök, ki is fizették.

Németül már jól tudott, franciául ekkor tanult meg. Az érettségihez küzdelmes úton, óriási kitarással jutott el. Először a hatodik polgáriról való vizsgát tette le, mert ki tudott ásni egy már félig elfelejtett paragrafust, amely szerint azok, akiknek tanítói oklevelük van, a hatodik polgári iskolai vizsga után letehetik a hetedik gimnáziumról való vizsgát. Végzett a hetedik és a nyolcadik gimnáziumi osztály anyagával, azután letette az érettségit. De még a gimnáziumi érettségi letétele előtt beiratkozott a budapesti egyetemre rendkívüli hallgatónak.

A középiskolai tanári vizsga letételére *Budapestre* kellett mennie. Elhatározta, hogy egy esztendőt a fővárosban tölt. Egy évi szabadságot kért a

közoktatásügyi minisztertől. Megkapta. Száz forinttal emelték a fizetését, de a helyettest neki kellett fizetnie. Azzal az elhatározással jött a fővárosba, hogy négy évi és nyolc hónapi szolgálat után nem tér többé vissza az eldugott felsővisói posztra. Ekkor szolgálta le a honvédeknel a két hónapját, a fiatalasszony meg nyárra hazament a szüleihez. Az ő búcsúja könnyű volt Visótól, annál nehezebben váltak el tőle azok, akik megismerték. Mellékkeresete nem volt — tanította az egyszerűbb embereket háziiparra, kőfaragó mesterségre, sokat szaladgált a szegény gyermekek fölruházása érdekében. Amikor búcsúzott, szegény zsidók és szegény románok könnyezve váltak el tőle. Visón eladtak mindent.

A diktatúra bukása után, amint a későbbiek során rátérünk” majd, hagy hajsza indult meg Somogyi ellen, a többi között fegyelmi és igazoló eljárás formájában is. A vád tárgyává tettek itt, a többi között, egyik cikkének egy kiszakított mondatát is, hogy az ítéletben a nemzetellenesség vádjának beigazolása is helyet kaphasson. Itt kell megírunk, hogy Somogyi, miután a jogi szempontokkal végez, erre a vádra elmondotta a következő visszaemlékezéseit:

— A nemzetellenességnek ilyen alaptalanul emelt vádját újra és határozottan visszautasítom én, aki a nemzeti eszmének nem csekély szolgálatokat tettem. Állami tanító voltam 400 forint fizetéssel és román, német meg zsidó anyanyelvű gyermekeket tanítottam magyar nyelvre és magyar érzésre egy máramarosmegyei községben, olyan ragyogó sikerrel, hogy már a második iskolaévben a 3-8 kilométernyire fekvő szomszéd községekből román parasztok hozzám küldték a gyermeküket magyarul tanulni. Nyomorúságos fizetésem mellett mellékfoglalkozás után szaladgáltam, emellett vizsgákat raktam le, az egyetemre készültem, mégis volt időm arra, hogy szegény gyermekeket fölruházó egyesületet szervezzek és vezessek — ingyenes munkával —, amely mindjárt az első évben 98 gyermeket ru-

házott föl, ennek javára magyar műkedvelőelőadásokat rendeztem, hogy a népet az uzsorásoktól megmentsem, hitelszövetkezetet szerveztem és vezettem, szintén ingyenmunkával; hogy az uzsorások fölhajtóit, akik szegény ördögök voltak, végleg a jó útra térítsem, egy nagy emberbarát — a párisi báró Hirsch Mór — anyagi támogatásával mesterségre taníttattam ki őket, miközben az egész szervezést és az elméleti oktatást én végeztem ingyen. Így kedveltetem meg a néppel a magyar állami iskolát; így lett pár év alatt magyarrá a község fiatalabb nemzedéke; így értem el azt, hogy amikor elköltöztem, a nép a kezemet és a ruhámat csókolva marasztalt... Így szolgáltam én a magyar nemzeti eszmét, nem olcsó frázisokkal, hanem évek nehéz, áldozatos munkájával...

*A MUNKÁSMOZGALOM HŐSKORÁBAN:
A NÉPSZAVA SZERKESZTŐJE*

Megkezdődött az új élet, a pesti élet.

Felsővisón, állami tanító korában is megvolt a kapcsolata a munkásmozgalommal. A kilencvenes esztendőök közepén a szakszervezeti mozgalom már erőre kapott, de a pártmozgalomnak alig voltak eredményei. Megmozdult már a föld népe is és erre a megmozdulásra a Wekerle-kormány belügyminisztere, Hieronymi, az Alföldre való kivételes állapotok elrendelésével válaszolt. Wekerle első kormányzását Bánffy miniszterelnöksége követte és a magyar munkásmozgalom történetében új, minden eddiginél nehezebb idő kezdődött a keményakarátú, zsarnoki kormányzati eszközökkel dolgozó Bánffynak és a belügyminiszterének, Perczel Dezsőnek a korszakával. A szocialistákkal szemben kivételes eszközökkel való elbánás rendszere kiterjedt az egész országra, ipari munkásokra, földmunkásokra egyaránt. A pesti szocialisták szívesen fogadták a már ismert visói tanító írásait, amelyekkel fölkereste legelső ismerőseinek, a cipézmunkásoknak a szaklapját

éppen úgy, mint a központi pártlapot, hiszen ezek egyike sem dicsekedhetett ebben az időben azzal, hogy bővelkedik megbízható tollforgató emberekben. Már 1895-96-ban küldözgetett Visóról cikkeket A *Cipész*-nek is a *Népszavá*-nak is, ez utóbbinak ingyen, a szaklap szerkesztője, Farkas István — most párttitkár és nemzetgyűlési képviselő — egy-egy cikért ... 2 forintot küldött, öccse, Jenő, már a pártvezetők között van és amikor Somogyi Béla, 1896-ban Budapestre érkezik, megismerkedik a vezető elvtársakkal, Bokányival, Baronnal, Zsigmond Elekkel stb. A szocialista lapoknak teljes nevével szignáltan nem írhatott, hiszen esetleg az existenciájába került volna ez. Ekkor vette föl a *Suhogó* álnevet és ez aláírással jelent meg „A Oipész”-ben egész sereg, cikke. (1896 XI. 1.: „Biztosítás a munkanélküliség esetére”; XI. 10.: „Suszternek adlak”, tárca; 1897. I. 15. vezércikk: „A modern állam és a szocializmus”; II. 1.: „Levél egy ifjú munkáshoz”, tárca.) Ekkor jelent meg az első füzete, ugyancsak Suhogó álnévvel, lefordította *Lieb knecht* híres iratát: „Mit akar a szocializmus!” Az elvtársak egész nagy tömege csak Suhogó néven ismerte, legtöbbször Suhogó elvtársnak szólítottuk mi is a szerkesztőségben. Lieb knecht füzetét nagyon szerette: ez volt az első szocialista füzet, amit olvasott, ez a füzet tanította meg őt a szocializmusra.

Anélkül, hogy az ekkori idők pártbeli viszonyaira körülményesebben kitérnénk és különösen anélkül, hogy az elvtársaknak és az elvtársak csoportjainak egymáshoz való viszonyát jellemeznők (hiszen még nem lehet itt az ideje a teljes részletességgel és nyíltsággal való jellemzésnek), mondjuk el itt csak azt, hogy amikor Somogyi „...1891 augusztus 4-én leszerelt a katonáéknál, a kaszárnya előtt. elvtársak vártak azzal, hogy át kell vennie a központi pártlap szerkesztését. Hiába volt a szabadkozás és a tiltakozás: engedelmeskedni kellett. Az egymással szemben álló csoportok, mondták neki, csak benne bíznak meg, aki semleges ember és aki, emel-

lett, teljesen képzett szocialista, hozzá még munkások számára és magyarul úgy tud írni, mint, ebben az időben pláne, senki a tollforgató szocialisták közül. Az 1895-ös napilapalapító kísérleten (amely elhamarkodott vállalkozás volt) túlvoltak már az elvtársak, ismét lezajlott már egy pártviszály és a párt központi lapja meglehetősen meggyöngülve, hetenkintegyszer jelent meg. Ekkor a Gutenberg-szövetkezet nyomdájában készült a lap (Gyár-utca 31.; előzően a Fried és Krakauer műhelyében, Eötvös-utca 19., majd 1898-ban Neumayer Szerecsen-utcai officinájában) és a nyomdai vezető állítása szerint az a szám, amellyel Somogyi Béla vette át a szerkesztést, 3100 példányban került ki a sajtó alól. Nyolc hónap után a példányszám főlshökött 12.500-ra. Ezt a gyors és nagyon jelentős emelkedést ne tulajdonítsuk csak a Bánffy-Perczel-korszak dühöngésének tetőpontra hágásával a munkásmozgalom megerősödésének, amely nött arányosan az üldözés erejével. A szakmai mozgalmak, a sztrájkok valóban maguk is megsokszorozák a munkáslapok olvasóinak számát. A fővárosból és az ipari centrumokból való kiutasítások segítik országosan terjeszteni a szocializmus igéit. 1897 tavaszán aratósztrájk is van és a fővárosban is, a vidéken is a rendörség is, a bíróság is már nem is egyesekkel, hanem tömegekkel dolgozik. De úgy érezzük, hogy nem volnánk igazságosak, ha a lap példányszámának hirtelenül és nagyra való emelkedéséből nem juttatnánk megfelelően nagy részt a szerkesztőnek, Somogyinak. Hiszen a borzasztó üldözésben az agitációnak a főszveve, ha ugyan nem az egyetlen szerve, a hírlap volt! És a lappal való agitálás módját már jól értették az elvtársak: hogyan kell a terjesztéstől eltiltott lapot, amelynek a kinyomatását senki sem gátolta meg, az olvasókhöz eljuttatni, hogyan kell a lefoglalás után készült második kiadással agitálni az ekkor még indifferens munkások soraiban, hogyan kell a lapok tömegeit elvonni a hivatalosan föllépő hatósági személyek és a spiclik

elől. A 90-es évek szocialista legenda-köre ekkor volt kialakulóban. Hónapokkal ezelőtt volt csak, hogy az egy pártlap nem is egy volt, hanem — négy lap. Ismert már ennek a története a magyarországi munkássajtó történetéből. A negyvennyolcas, olyan liberálisnak hirdetett sajtótörvény kaucióhoz kötötte a politikai lapok kiadásának megengedését és ez a kaució meglehetősen magas volt. Már a negyvennyolcas márciusi nagy nemzeti fölbuzdulás napjaiban észrevették a szándékot a radikálisok és a nemzeti kormány sajtótörvényjavaslatát tüntetés keretében az utcán elégették. Ha kis módosítással is: törvény lett a javaslat és törvény maradt. A politikai lap kiadása csak a vagyoniesség privilégiuma lett. Az első magyarországi munkáslapot, Táncsics Mihály „Munkások Újságá”-t, amely 1848-ban legerősebb ellenzéke volt a nemzeti kormánynak, ez a rendelkezés ölte meg. Amikor 1873-ban lapot adnak ki a magyarországi szocialista fölfogású munkások, nincs kauciójuk árra, hogy politikai lapként jelentethessék meg — „Munkás Heti-Krónika” címmel adják ki, hogy ezzel is jelezzék: kaució hiányában nem politikai újságot adnak, hanem, a munkások számára, hetenkint, ... krónikát. A törvény szerint azonban csak a napilapnak és a hetilapnak kellett kaució, a havilapnak nem, ha politizál is. A hetenkint megjelenő „Népszava” (illetőleg „Új Népszava”) helyett havonként négy, illetőleg öt más című lapot adtak ki, ugyanabban a szerkesztésben, ugyanabban a nyomdában készítetten, ugyanolyan formában. Így jelent meg péntekenként az „Új Népszava” mellett a „Népjólát”, a „Népjog”, a „Népszabadság” és, mert minden harmadik hóban öt péntek van, ez ötödik pénteken a „Népakarat” című lap jelenik meg. Persze: az ügyészség nem vette ezt olyan simán tudomásul, az ötcímű, egyjellegű lap kiadását a törvény kijátszásának mondotta és ezen a címen is megindította az üldözést. Volt alkalom arra is, hogy e lapok dolga miatt a fővárosi rendőrség egyszerre huszonöt helyen tartott házkutatást... Ha-

marosan a legfelső bíróság, a Kúria is meghozta az ítéletét arról, hogy a szocialisták csak a törvényt akarták kijátszani az egyforma öt lappal és így szentesítette az ügyészség hadjáratát, amely az állandó lefoglalásban jelentkezett. Az egymás után való lefoglalás dolga, persze, nagyon költséges volt. A pesti munkásoknak csak ceruzát és papirost kellett venniük, hogy kiszámítsák, hogy a kaució előteremtésével való dolgozás nemcsak kényelmesebb, kevesebb izgalommal járó, hanem olcsóbb is, még ha azzal is számolnak, hogy kaució esetében még jobban megszorodnak a pörök, amelyeknek pénzbüntetési ítélete mindig a lap kaucióját terheli. Nagy fáradozással előteremtették a lapbiztosítékot és 1898-tól kezdve már csak az egy lap jelent meg, a „Népszava”. Előbb Groszmann Miksa jegyezte a lapot, majd Zsigmond Elek (később Rádi Sándor). *Suhogó* első iegyzett írását a Népszava 1897 november 12-iki számában találjuk, tárcát írt „Egynépköltő” címmel Csizmadia Sándorról a „Proletárköltemények” megjelente alkalmából.

„Most következett el Somogyi Béla szerkesztésének a kora, a munkásmozgalom küzdelmeinek legnehezebb idejében. Az államhatalom üldöző ereje nem csökkent. Egymást követték a laplefoglalások. Külön szervek foglalkoztak csak a szocialista munkáslapok dolgával. A központi pártlap megindításának negyvenéves évfordulóján, a „Népszava” jubiláris számában (1912 december 25) így jellemeztük ezeket az időket: „Amikor a Népszava-kötetekben lapozunk, majdnem minden lapon megakad a szemünk: „Lefoglalva!”, „Elkobozták!”, „Lefoglalás után második kiadás!”, „Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre és a sajtószabadság visszaállítatván, ennek biztosítékául ideiglenesen rendeltetnek: »Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és terjesztheti!» Azután: „Bíróilag lefoglalva!”... És egymást követték a reakciós miniszteri rendeletek. Nem volt szabad gyűjteni. De most gyűjteni mégis kellett — kellett gyűjteni, például, a kaucióra —, februárban

valamennyi pártvezetőségi tagnál, azután egy hét múlva minden munkásegyletben személymotozással egybekötött házkutatást rendeznek. Lefoglalták és fölbontották a postai szállítmányokat, elkobozták a röpiratokat, mindenféle címen belekötöttek a mozgalomban szereplő emberekbe. „Tüntető újságolvasás” miatt is fognak el embereket és akit elfognak, azt, ha nem volt budapesti illetőségű, ki is utasították, el is toloncolták. De egészen újat is hozott ez a Bánffy-Perczel-féle abszolutizmus; a vezető elvtársakat sorra lefényképezik, ahogy a polgári társadalomra veszedelmes gonosztevőket szokták. Azonban a legörültebb üldözés napjaiban is diadalmasan tartották az elvtársaik. A „Népszava” volt a vezetőjük, a nagy üldözésben egészen e köré tömörültek az elvtársak; 1898 április elején a „Világ szabadság” is beleolvadt a „Népszavá”-ba (és csak később jelent meg külön lapként). Pártunk történetének a legszebb dokumentumai maradnak mindenhá az ez esztendőbeli Népszavák. Nem lehet részleteket fölhozunk: a lap minden számának van eseménye, most lefoglalás, sajtópör, öthavi államfogház, egyévi államfogház, ismét sajtópör, ismét elkobzás. Ez a két-három, iszonyú üldöztetésekkel teli esztendő adja a pártnak az igazi hőskorát (— akkor még nem is álmodhattunk, a legrémesebb percekben sem, arról, hogy következhetik 1919, 1920, következhetik rémuralom! —), az igazi hőskort, amely szinte legendákat teremtett, amelyek szájról-szájra járnak most is a vezető elvtársak elfogatásáról, a hatóságok ötletes kijátszásáról, az éjnek éjszakáján való meneküléséről, az államfogház, a toloncház, a börtönök romantikájáról, azokról a szocialista csoportokról, amelyek a börtön előtt a Marseillaise-t énekelték, a lefoglalt lapok megmentéséről és megszöktetéséről... A legnehezebb időben megjelent e Népszavak, jogosan lehet mondani, a szocialista újságírás iskolájául szolgálhatnak.” Somogyinak „Királyváró csöcselék” és „Méltóságos bolondgombák” című cikkeit még most is emlegetik az elvtársak.

Az üldözés erősen fejlesztette a lapot: 1898 május 25-től már hetenkint kétszer kerülhetett a pártlap az elvtársak kezébe...

Ebben az időben, a legnehezebb időben, emlékezete szerint 1897 augusztusától 1898 áprilisáig szerkesztette a központi pártlapot Somogyi Béla elvtárs. Nyolc hónap után a példányszám 12.500-ra...emelkedett. A lap nagy fejlődését csak elősegítette, de az eredménnyel, a hetenkint kétszer, megjelenő lappal, már nem munkálkodhatott. Tizenkét forint volt a lapnál a heti fizetése, ami ebben az időben alig felelt meg a jobban kereső ipari munkás fizetésének. Nemcsak szerkesztő volt, szinte ő volt a szerkesztőség, csak kevesen segíthettek és segítettek a lapcsinálás munkájában. A lapon nem lehetett a neve, titokban kellett dolgoznia, hiszen szabadságolt állami tanító volt. Jelentés hamarosan ment is a rendőrségre arról, hogy állami fizetésű ember, szabadságolt tanító szerkeszti a szocialisták olyannyira lázító újságját. Még Máramaroszigetről való ismerőse, bizonyos Zahoray nevű ember (akinek tragikus életfolyását jóval később, a „Népszavá”-ban tárcában írta meg „Az én ‚bolond’-om” címmel, 1912. VIII. 16.) figyelmeztette arra, hogy pontos *spicli-jelentés* van ellene a rendőrségen és ezt a jelentést állítólag olyan ember tette, aki a munkásmozgalomban is részt vett. A hírhozó mindjárt elmondotta pontosan a rendőrségi elintézkedést is: a rendőrség átírt a közoktatásügyi miniszternek, ez meg gyorsan intézkedett, hogy Somogyi szabadságát visszavonja és „a szolgálat érdekében”, rögtön, áthelyezi egy másik felsőmagyarországi posztra, Ungvárra. Az állást nyolc nap alatt el kell foglalnia, különben lemondottnak tekintik...

Az étellel való kemény birkózás új napjai kezdődtek. Már nemcsak a feleségről, hanem több gyerekről is kellett gondoskodni. Az egyetemi tanulmányokat sem szabad ismét abbahagyni. Levelet írt a miniszternek, amelyben elmondta, hogy a tanulmányai folytatására kapott szabadságot, hogy Visson mindenét eladta, hogy az átköltözéssel, a Buda-

pesten való berendezéssel rengeteget költött, — a kiadásait fizesse vissza a minisztérium, így lehet csak abban a helyzetben, hogy az ungvári állást elfoglalja, bár ez teljesen megakasztja a tanulmányait. Az egyik minisztériumi jóemberétől hamarosan megtudta, hogy így nem érhet célt, mert már pontosan megállapították az ellene való eljárás sorrendjét: visszaszólítják a szolgálatba, megindítják ellene a fegyelmet és rögtön elcsapják. Valószínűnek látszott ez a hivatalos terv. A családja itt volt Pesten. Ragaszkodott, ragaszkodnia kellett a költségei megtérítéséhez. Az volt a szándéka, hogy ha megkapja a kiadásai megtérítését és csakugyan megindítják ellene a fegyelmi eljárást, akkor lemond. Erre a levelére beszüntették a fizetését, elbocsátott volt. Számított erre az elintézésre, nem is sújtotta le különösebben, — sokkal jobban bántotta az, hogy az elvtársak részéről nem kapta meg ebben az időben a megfelelő támogatást és segítséget. A lapot 1898 április végéig szerkesztette. Éppen ekkor hágott az üldözés a tetőpontjára. Napirenden voltak a lefenyképezések, a lapot egymásután állandóan lefoglaltak (a kávéházakban sokszor árvereztek a lefoglalás elől mentesült elsőkiadású lapért, néha egy forintra is fölverték egy számnak, is az árát!) és a kitoloncoltak egyik legelseje volt az öccse, Jenő, a cipész. A Ferenc-körút 28. szám alatt levő műhelyéből vitték el, még az átöltözést sem engedték meg, vitték egyenesen a Mosonyi-utcai toloncházba, csak estig tartották ott, vitték azután tovább a Dunántúlra, Vas megyébe, illetőségi helyére. A megválasztott pártvezetőségnek be kellett szüntetnie a működését, titkos bizottság működött, amelynek a tagjai pesti illetőségűek voltak: ezeket nem lehetett kiutasítani. Ennek a titkos bizottságnak a fölkérésére írta Somogyi ebben az időben utolsó röpiratát, „Proletárok, elnyomott munkásnép!” címmel, amely a munkások körében nagy megalégedést keltett, de amely csak arra volt alkalmas, hogy az üldözést fokozza. Ennek a röpiratnak szinte olyan volt a hangja, mintha a

pártvezetőségnek ez volna a hattyúdala a munkásághoz, mert már nem tud beszélni hozzá... (Bokányi Dezső vállalta a felelősséget ezért a röpiratért és a német fordításért, amelyet Groszmann Miksa készített, Bokányit 1898 június 25-én egyévi államfogházra ítélte e miatt az esküdszék.)

A Wesselényi-utcában volt akkor a párt helyisége. Egy napon, csak úgy szóval, arról értesítik, hogy már nem szerkesztője a lapnak. Ez időben utolsó vezércikke 1898 április 2-án Jelent meg („Mi lesz most?”, *S—a B—a* jelzéssel). Az ellenzéki mozgalom a pártban nyíltan még nem tört ki, de a frakciók már mozogtak és Somogyinak, aki semleges volt, aki éppen azért került a lap élére mert egyik frakció embere sem volt; távoznia kellett. Nem firtatta különösebben ennek az okát, a megbántottságát is csak akkor mutatta, amikor arra hívták föl a figyelmét — családos ember volt, apró gyerekekkel! —, hogy a nyomorúság elől elmehet korrektornak — a „Függetlenség” című laphoz. Ez a lap Sima Ferenc és Székely Béla szerkesztésében jelent meg, szélsőbaloldali volt és a szociáldemokrata párttal közös akciói voltak. Ezt az állást ő, természetesen, nem vállalhatta, az állam elcsapta, a barátai elhagyták és nem gondoskodtak róla, — napokig a legkétségbeejtőbb helyzetben volt. Végre is úgy döntött, hogy a kis szerzeményét eladta és a feleségét, aki a nélkülözések útján olyan nagy odaadással és szeretettel tartott ki mellette, az apró gyerekekkel hazautaztatta. Neki magának az a család adott kosztot, ahonnan a családfőt kitoloncolták, az öccse családja. Mindennel próbálkozott, egészen a címírásig.

Ekkor, szinte váratlanul, megérkezett a főváros értesítése arról, hogy tanítói állására megválasztották. A Tűzoltó-utcai elemi iskolába rendelték ki ideiglenes tanítónak. Amíg ezt az állást elfoglalta, a „Függetlenség”-nek a munkatársa volt, ahol nagyon hamar beletanult a napilapkészítés munkájába. Erre az időre esik a pártmozgalomtól való időleges elszakadása. Nagy neheztelés élt benne, hogy

megokolás nélkül, tisztán a frakcióknak, sőt: az embereknek egymás ellen vívott harcában neki kellett az áldozatnak lennie és még jobban bántotta és bántotta az, hogy a laptól való távozása eltávoztatása után támadó írás jelent meg ellene, amelyben kaméleonkodással vádolták (az 1898 augusztus 5-iki lap egyik kéthasábos cikkében!) azért, mert polgári lapnak a munkatársa volt, olyan munkálkodás miatt, amelyet a szociáldemokrata lapnál lehetetlenné tettek a számára, olyan cikkek miatt, amelyek a munkásság küzdelme érdekében Íródtak. A bevezető sorainkban említettük, hogy száraz életrajzot írunk csak, mert még nem lehet itt az ideje az eseményekről és az emberekről való ítéletmondásnak. Annikor a 90-es esztendő végén támadt pártmozgalmi ellentétek során Somogyinak időlegesen ott kellett hagynia a szociáldemokrata lap szerkesztését, az ekkor támadt nagy káosz forgatagában, amelyet csak fokozott a hatalom addig nem is ismert üldöző dühe, Somogyi volt az áldozat. Anélkül, hogy az ítéletmondásnak valamilyen formáját csak meg is kísérelnők, csak a száraz tényeket rögzítettük, Somogyi visszaemlékező előadása nyomán, amelyből már alig éreztük ki a rekriminációt és a panaszkodást.

Most elszakadt a munkásmozgalomtól. A családjáról való gondoskodás kötelessége volt most mindennél fontosabb és sürgősebb a számára. A Tűzoltóutcai ideiglenes tanítói állását egy tanító kollégája kérésére átcsérelte a Szent László-úti skola tanítóságával, mert ebben az állásban csak fél napon át volt elfoglalva. Évi 500 forint volt a fizetése; ideiglenes tanító volt csak, noha polgári iskolai tanári oklevél volt a zsebében; és még hallgatója volt a budapesti egyetemi bölcsészettani fakultásnak. Az új munka napjai, hónapjai és évei következtek a számára. A családját visszahozatta a fővárosba, privát órákat is vállalt, tanított és tanult. Egymásután letette a vizsgáit és ami szabad ideje volt, azt a szocializmus tanulmányozásának szentelte, noha ekkor már sem a párt központjával, sem lapjával, egyik szervé-

vel sem volt összeköttetésben. Amikor a tanári oklevelet megszerezte, legelőször a belvárosi reáliskolába osztották be, ahol hét hónapig Riedl Frigyest helyettesítette, aki ebben az időben szabadságon volt. A reálból polgári iskolába került, innen kereskedelmibe, azután végleg; megmaradt a kereskedelmi iskolában. Az a hét esztendő, amit a munkásmozgalomtól távol töltött, a családi konszolidáció ideje volt a számára. Kegyetlenül nehéz ifjúság után, a családdal, apró gyerekekkel való annyi nélkülözés és vándorlás után végre a jó családapá nyugodtságával és derűjével tölthette otthon a szabad óráit és a vasárnapjait, a vasárnapokat, amelyekről később is tudtuk, hogy azokat a köz elől, a munkásmozgalom elől elvonja: ezek a napok kizáróan a családéi, a gyerekekéi.

A Bánffy-Perczel-korszak óriási üldözései az 1900-as esztendők elején megszűntek. Széll Kálmán kormányzása következett a jognak, törvénynek és igazságnak inkább jelszavaival, mint cselekedeteivel, törvényi vagy kormányhatalmi rendelkezéseivel. A munkásmozgalomban való vezetés is új emberek kezébe került — friss, fiatal, tetterős, jólfőlkészült ember lett a párttitkár is, a lap szerkesztője is —, elmúltak a legendás hőskor napjai, következett a hétköznapi építőmunka, amelynek ekkor adódtak csak az előfeltételei, miután a munkásmozgalom már három évtizedesnél idősebb volt és miután a szociáldemokrata párt hivatalosan való megalakulása után is több mint tíz esztendő múlt el... A *Népszava*, amely 1898 májusától hetenkint kétszer, „1899 júliusától hetenkint háromszor jelent meg, egyre jobban izmosodott, a mozgalom maga országosodott, intenzívvé vált, a helyi jellegű szakegyesületek országos szövetségekké épültek ki. Az úgynevezett ujjászervezettek ellenzéki mozgalmának nagyjában való legyőzése után (ezek Mezőfi Vilmos vezetésével külön párttá alakultak) a megújhodott szociáldemokrata párt egységesen, munkára és küzdelemre való erős főlkészült-

séggel, új erőkkel gazdagon ment neki új, nagy föladatai véghezvitelének. Pár keménymunkájú, küzdelmes esztendő multán az 1904. évi pártgyűlés (tíz évvel az első, nem sikerült kísérlet után) nagy lelkesedéssel azt határozta, hogy a szociáldemokrata párt központi lapját napilappá alakítja át.

*A NAPILAP-NÉPSZAVÁNÁL,
A TANÍTÓK KÖZÖTT AZ UTOLSÓ 15 ÉV*

... Most húsz esztendeje, 1905 április 1-én jelent meg a *Népszava-napilap* és a munkatársak sorában ismét ott van Somogyi Béla. A sebek hegedtek, a munkásmozgalom új vezetőitől megkapta az elégtételt: ismét aktív munkása lett a szocialista újságiasnak. Kezdetben csak arról volt szó (a Rákóczi-úti szerkesztőség berendezése lassan történt, a szerkesztőség, létszámra is, kicsi volt), hogy hetenkint egyszer írjon cikket a Népszavának.

Ekkor már egymás mellett dolgoztunk: életének erről a szakaszáról, az életrajzadás során, nem beszélt Somogyi Béla; együtt dolgoztunk, másfél évtizeden át mindig láttuk egymás munkáját, egymás életét. Amikor négy esztendő múlva, 1909 októberében, a Rákóczi-út és Nyár-utca sarkán volt szerkesztőségi helyiségünket a Conti-utcai pártházba költöztettük át, Somogyi Béla már megint állandó belső munkatársa a lapnak. Most már nincsenek zökkenők, nincsenek szenzációk: az életéről most már kevés a mondanivalónk. A fővárosnál megválasztották rendes kereskedelmi iskolai tanárrá, halála előtt néhány évvel, az előléptetések során, kereskedelmi iskolai címzetes igazgató lett, — mindig a főváros szolgálatában. Bárczy István polgármester nagy reformjai, köztük tanügyi reformjai is, erre az időre esnek és a fővárosnak ekkor liberális vezetősége soha nem gördített akadályt az elé, hogy Somogyi, aki egyébként ebben az időben — és még nagyon sokáig — a nagyvilág előtt nem jelentkezett, a Népszava munkatársa lehessen.

Újságírói és publicisztikai működésének bővebben való jellemzésére alább, a vázlatos életrajz utolsó fejezetében meg ki kell térnünk, — most folytassuk az élettörténete Vázlatos leírását. A lapnál kezdetben tanügyi dolgokkal foglalkozott, cikkíró volt, majd a belpolitikai rovatának munkása lett és egyúttal vezércikkíró is. Később, anélkül, hogy a publicisztikai munkálkodással szakított volna, a fővárosi ügyek rovatának a vezetője lett és ez maradt végig, még szerkesztői munkálkodása idején idején is. A napilap megerősödése idején lassankint Somogyi zajtalan, csöndes munkálkodása vált egyik legszilárdabb bázisává a szerkesztésnek: olyan munkás volt, akire minden körülmények között és mindenben lehetett számítani. A Népszava úgynevezett nagy redakciójának is egyik kimagasló egyénisége volt Somogyi Béla és az évek során egészen természetesnek; adódott az a helyzet, hogy a szerkesztők, majd a szerkesztő helyettese lett.

Közben megindította a haladó szellemű tanítók mozgalmát és szerkesztette ezeknek „Új Korszak” című harcos újságját, amelynek néha egész számát maga állította össze, sokszor maga írta. Az „Új Korszak” — és általában a tanítómozgalom — dolgának új fejezetet kellene adnia Somogyi Béla életrajzában. Nem szocialista orgánus volt ez: bátor, szókimondó lapja a haladás ügyének, az oktatás fejlesztésének, a tanítók felszabadításának. Az azóta elhunyt Zigány Zoltán, ez a kiváló pedagógus, minden haladóirányú mozgalom lelkes, odaadó harcosa, készséges segítő-társa volt Somogyinak. A lapnak, amely nem titkolta a klerikalizmussal szemben való állásfoglalását sem, sok ellensége volt. Nem volt nehéz ezeknek elérniök, hogy gróf Apponyi Albert, akkori közoktatásügyi miniszter, szolgálati úton megkérdeztesse Somogyit, hogy *mi jogon* szerkeszti az „Új Korszak”-ot? A szolgálati úton küldött írásos válasz egyszerű és érthető volt: *A sajtószabadság jogán*; a főváros hatósága sohasem korlátozta az alkalmazottai sajtószabadságát; Bárczy tanácsos korában is, pol-

gármester korában is ismerte Somogyi ezirányú tevékenységét és sohasem tett ellene kifogást. Apponyi tudomásul vette a választ: a minisztérium ebben az ügyben nem háborgatta tovább. Az elevenen szerkesztett, szókimondó lap, amely, ezt meg kell itt írni, nemcsak a haladó szellemű tanítósnak volt kedvelt lapja, hanem a munkásnak is, Somogyi szerkesztésének idejében csak egyetlen egy sajtópört kapott: Zigány Zoltán részére, de ez is a lap és a cikkíró fényes fölmentésével végződött. Pedig, amint már érintettük, a lap hangja, igazsága tudatában és a gyors, a sok tennivaló tömegében, kemény volt. — Részt vett a Munkások Gyermekebarát-Egyesületének megalapításában és éveken át hathatósan működött közre ennek a nagyjelentőségű egyesületnek a felvirágoztatásában.

Az oktatásüggyel foglalkozó progresszív gondolkodású emberek e lapjának a szerkesztésével egyidejűen éveken át munkálkodott Somogyi a tanítók szabadszervezetének és a tanítók szanatórium egyesületének s üdülőházának a megeremtésén és volt idő, amikor, sok minden egyéb munkájának pontos ellátása mellett, törődött a szocialista ifjómunkásoknak akkor annyira elhanyagolt ügyével. Erre az alábbiak során vissza kell még térnünk. De a tanügy volt az éltető eleme. A fővárosnál volt kartársai is természetesnek vették, hogy, hónapokkal a forradalom előtt, őt tették meg annak a fővárosi oktatásügyi hivatálnak a vezetőjévé, amely Budapesten az iskolakerülők számát akarta apasztani (Iskolaköteles Gyermekek Nyilvántartó Iroda).

SOMOGYI BÉLA ÉS AZ IFJÚMUNKÁSOK

Az imént csak egy mondattal érintettük Somogyi Bélának az ifjómunkások mozgalmában való szerepét. 1911-ben új korszak kezdődött a küzdelmekben annyira gazdag ifjómunkás-mozgalomban. Ekkor lett egyre általánosabb az az elv, hogy az ifjómunkásság tömörítése és a szocialista munkásmozgalom

szellemében való tanítása nem lehet egyébként nagyon jószándékú egyesek akaratától és munkakészségétől függő, annak is elvi szempontoktól dominálnak kell lennie, az ifjakat közelebb kell hozni a fölnőtt munkások mozgalmához és a munkások mozgalmának lehető legteljesebb mértékben kell segítenie az ifjakat, biztosítani lapjuk megjelenését és erősíteni szervezkedésük — tanításuk, szocialista szellemben való nevelésük — kereteit. A romantika és a kísérletezések kora lejárt, a munka, az építés, a megerősödés korszaka kezdődött. *Ember* kellett ennek a munkának a megindításához és ez az egész ember jelentkezett Somogyi Bélában, minden szocialista akció lelkes, odaadó munkásában.

Lehet, sőt szinte bizonyos, hogy a kezdés is tőle indult ki. A mozgalom legeién sohasem láthattuk, kivéve azt a pár hónapot, ami 1919 ősze, a szociáldemokrata párt újjáalakulása és 1920 tavasza, mártírhalála között elmúlt és amikor a legelső sorokban kellett lennie, mert a munkásmozgalom vezetőinek sorai megritkultak; — vezéri sorban sohasem volt, de ha érezte valaminek a szükségét, beleszól a fórumok hatáskörébe, argumentált, vitatkozott, tervet készített és máris végezte a munkát. Amellett, hogy a párt legfegyelmesebb tagja és alkalmazottja volt, neki köszönheti a megindulását egész sereg akció. Ifjúkora óta pedagógus volt: a házitánítóskodástól és a falusi tanítóskodástól kezdve a kereskedelmi iskolai tanárságig, majd a bár rövid ideig tartó közoktatásügyi, államtitkárságig az oktatásügy minden lépcsőjét megjárta. Volt tenni-valója' tanoncokkal is, nemcsak mint szocialistának, hanem mint tanárnak is. A kereskedelmi iskolában is olyan korú fiatalemberekkel volt dolga, mint amilyenekkel a szocialista ifjúmunkásmozgalomnak kellett dolgoznia. A tanítványai rajongással szerették, bár a komolyságot, az iskolai munka pontos elvégzését szigorúan megkövetelte. Ismerte a gyermekeket és a fiatalembereket és tudott beszélni és írni a nyelvükön. Már „A Cipész” 1897 február 1-ei szá-

mában jelent meg „Levél egy ifjú munkáshoz” című tárcája és talán ezzel került első ízben vonatkozásba a szocialista munkásifjúsággal, amelynek a kilencvenes esztendőkből is volt már jelentkezése. Egy ifjúnak, aki már a-szocialista táborban van, ad tanácsokat arra, hogy az képes legyen „az írott és élő szó hatalmával elvei helyességéről másokat is meggyőzni, elveinek másokat is megnyerni”. A jó szocialistát és a gondos pedagógus tanácsai szólnak a válaszból.

Az Ifjúmunkás Somogyi Béla szerkesztésében 1911 december 15-én jelent meg először; az ifjaink mai lapja ennek a lapnak a folytatása. Ez új évfolyammal kezdődött, mintha egészen szakítani akart volna az 1904-ben megindult és a szerkesztők egész sokaságától irányított kis újsággal. Kezdetben 12, majd 8 oldalon jelent meg a lap, amely azonban csak az első számában jelezte Somogyit szerkesztőként. Körülbelül egy esztendeig volt a lap élén és óriási elfoglaltsága mellett is szinte egyedül írta a lapot. Írta, mert az újságírói munka könnyebbik formájának, az ollóval és a ragasztóval való dolgozásnak egyébként sem volt barátja, nem különösen ennél a speciális munkánál, amikor a szocializmus, a modern történelem és a modern természetes társadalomtudomány eszméit akarta megértetni az egészen újonccal.

A lap programcikke: „Az öreg munkás szól az ifjú munkáshoz”, majdnem az első szám egész első felét elfoglalja. Somogyi minden újságírói készségével és rábeszélőképességével ékes ez a cikk: ha nem is látnók a lapon szerkesztőként a nevét, tudnunk kellene, hogy ennek a nagyszerű agitációs írásnak csak Somogyi lehet a szerzője, aminthogy a Népszavában írott cikkei is kiválnak a cikkek tömegéből a stílus és a gondolkodás sajátos modorával, a megírás egyszerűségével. A tanonc-sor ecsetelésével kezdi ezt a programcikket majd a bér munkássor leírásával folytatja.

— Kétségbeesés fog el, ifjú barátom, amikor ezeket halod? Az kérdezed: hát igazán így kell majd eltöltenem az életemet? hát a sok nehéz munkámért örökös nyomorúság lesz a bérem? hát a világ gyönyörűségeiben nem lesz részem? hát én csak húzzam a szolgaság keserves igáját, amíg le nem roskadok alatta? Megvigasztallak, ifjú barátom, nem muszáj örökös szolgaságban és nélkülözésben élned. Nem muszáj. Csak akarnod kell neked és minden társadnak, hogy más világ legyen, és más világ lesz.

— Édes barátom, én az én gyermekeimnek külön örökséget nem hagyhatok. Amit hagyok nekik: az az egész munkásosztály jobb sorsa, amelyért én is küzdöttem, amely egy kis részben az én érdemem is. De ezt az örökséget nemcsak a tulajdon gyermekeimnek hagyom, hanem tened is, ifja barátom és valamennyi fiatal munkásnak. Azért nézlek benneteket apai szeretettel, azért érzem, hogy ti az én gyermekeim is vagytok egy kissé.

Tíz évvel a halála előtt végrendelkezett így Somogyi Béla.

Somogyi ifjumunkáslapja hosszú esztendőkre kijelölte az ifjumunkásmozgalom útját és megszabta alapelveit: minél kevesebb lárma, minél kevesebb forma, de minél több tanulás, minél nagyobb tömegek megmozdítása a szocialista tanulás számára. Lapja könnyed olvasmány is volt, illusztrációkkal, versekkel, tárcákkal ellátott. A közlemények nagy tömege a történet- és a természettudomány köréből való volt. Nincs egy száma az ifjak lapjának, amelyben az erős tanulásra ne buzdított és tanulás eszközeit meg ne mutatta volna.

„Az Ifjumunkásának azok a lapjai, amelyek Somogyi Béla szerető gondossága keze alól kerültek ki, mindig példamutatók lesznek arra, hogy ifjak és a mi nehéz mozgalmunktól távolállók számára hogyan kell tanítani a szocializmust. Akik a szerkesztői helyére kerültek, valamennyien iparkodtak tanulni

az ő írásaiból, az ő módszeréből. Az ifjúmunkásság is soha el nem múló hálával gondol kiváló tanító-mesterére.

A FORRADALOMBAN ÉS AZ ELLENFORRADALOMBAN

Az októberi forradalom napjaiban is csak a hivatásának, az oktatásügynek és az újságnak élt. A forradalom után meghívták a közoktatásügyi minisztériumba államtitkárnak. Az államtitkári szakadatlan munka mellett végezte a szerkesztőségi teendőit is. Amikor 1919 március 21 bekövetkezett, a bolsevista forradalommal és a bolsevista módszerrel szerkesztődött Népszavával nem vállalt közösséget. Csomagolt, mint Garami; amit megszakítás nélkül több mint másfél évtized óta soha sem tett: nem járt be a Népszaváhpz. A bolsevizmus rendszerében a munkásmozgalom eddigi küzdelmei kevéske eredményének a teljes összeomlását látta, ő a szociáldemokrácia mestereinek az írásain nevelődött és ezeket a tanításokat adta tovább. Családja és leg-hívebb barátai sokszor hallották emiatt kesergő szavait. Nemcsak az ideáljai bukása keserítette, hanem érezte, látta, tudta, hogy a mámoros napok után az összeomlás, az összeomlás után a szenvedések sorozata, a borzalmak borzalma következik. A lap szerkesztőségében megmaradt többiek, régi elvtársaink és barátaink kérésére, sokszoros rimánkodására küldött néha cikket, csak egy-egy cikket, amelyek tanügyi természetűek, voltak, vagy a többtermelés kérdésével foglalkoztak, olyan kérdéssel, amely Somogyi Bélának a sok között (amelyekről később írunk még) egyik speciális stúdiuma volt: Alvinczy Mihály álnévvel írt egy-egy nagyon népszerű, nagyon elterjedt többtermeléses munkát. Kedvelt stúdiuma volt a tanügyi kérdésekkel való foglalkozás is, hiszen azon kívül, hogy a Népszavának 15 éven át volt tanügyi cikkírója, egymásután jelentek meg új módszerű, országszerte elterjedt tankönyvei is. Csak ez

az egy pár cikk kötötte a Népszavához, amelynek ebben az időben való bolsevista hangját élesen elítélte, amellyel semmi közösséget nem vállalt, amellyel szemben, amit a pártmozgalomban soha nem tett, ellenzéki álláspontot foglalt el.

A munkásmozgalom emberei között nagyon kevesedmagával Somogyi Béla arra is vett bátorságot, hogy a *nyilvánosság előtt* adjon hangot ellenzéki magatartásának. Ebben az egyszerű mondatokkal szóló vázlatos életrajzban kerülni akarunk minden polémiát és kerülni akarjuk a vitatkozó hangot is. De lehetetlen, hogy ki ne térjünk a bolsevista korszakban való helyzetének jellemzése során arra, hogy amikor a nemzetgyűlésen legutóbb szigorították a házszabályokat az ellenzéki, főként szociáldemokrata képviselők munkájának a megnehezítésére, a kormánypárt soraiból azzal is érveltek, hogy a bolsevista kor törvényhozó testülete, a tanácsok országos ülése — ugyancsak diktandóra — még szigorúbb házszabályokkal dolgozott és a szociáldemokraták sorából egy sem támadt, aki ezek ellen a drákói szigorúságú rendszabályok ellen föl mert volna szólalni, A bolsevista napok kapkodásában, már csak a hirtelen csinált egység dokumentálására is, a munkásmozgalom régi embereit, a Népszava munkatársait szinte kivétel nélkül megválasztották a kerületi munkástanácsokba; a diktatúras rendszer hangadói, az új politikai vezetők akarták így, hogy egyrészt emeljék a munkásság és a világ előtt a diktatúras szervek tekintélyét, másrészt és főképen, hogy a régi szervezett munkások nehézségeket ne támasszanak. A lakóhelye kerületében megválasztották Somogyi Bélát is tudta, megkérdezése, beleegyezése nélkül (hiszen a jelöléstőla választásig alig volt idő!) később megtudta, hogy a jelölő értekezleten egyes régi szociáldemokraták is kívánták a megválasztását abban a reményben, hogy a láz lecsillapultával, a munkásság magáraeszmélése után a hasonló gondolkozásuakkal együtt megindítoi lehetnek egy *belső* ellenzéki mozgalomnak, amely

visszavezeti a munkásságot a demokratikus szocializmus útjára. A kerületi munkástanács beküldte az országos kongresszusra. Somogyi Béla ezt a megbízatást azzal vállalta, hogy az egész világ előtt, a proletariátus küldöttei előtt mondja el tiltakozó beszédét a bolsevista rend ellen. A tanácsok országos gyűlésének második ülésén, 1919 június 15-én fogtak hozzá az *ügyrend* tárgyalásához. A bolsevista szellemenben csinálódott Népszava erről az egész vitáról 12 sort közöl és a 12 sorból is 9 sort a fölszólalók neveinek fölsorakoztatása foglal le. A fölszólaltak között ott van kétszer is Somogyi Béla. A Népszava nem közölhette a fölszólalásait, amelyek példátlanul erősen ellenzéki hangúak voltak. Hiszen Somogyi szálfka volt a diktatúra hangadóinak a szemében: a közoktatásügyi minisztériumból eltávolították és amikor közoktatásügyi és egyéb speciális föladatok elvégzésére szólították föl, nyers nyíltsággal hangoztatta, hogy az elveivel ellentétes rendszert nem szolgálja. Akik a környezetében voltunk, tudtuk, hogy följánlották neki az egyik közoktatásügyi népbiztosságot, majd — a földmívelésügyről írt szakcikkei alapján — helyet a földmívelésügyi népbiztosság vezetői sorában. Visszautasította ezt is, mindakettőt és azt is, amelynek elfogadására egyik közeli barátját kérték föl kapacitálónak, hogy vállalja a főváros közoktatásügyének vezetését, amelynek területén annyira otthon van, mint senki a szocialisták sorában és talán senki az egész országban. A legfelsőbb hatalmasság, közvetlenül, a földmunkások lapja, a „Világ szabadság” főszerkesztői állásának elvállalására biztatta és a biztatásból az erkölcsi presszió eszközei sem maradtak el. Amikor tehát az országos szovjetgyűlésen föállt, mindenki tudta, hogy az első igazi ellenzéki szó most hangzik majd el. És Somogyi Béla az ügyrendi vita során a következőket mondotta:

— Eddig én azt a tendenciát láttam megnyilvánulni a tanácsköztársaság minden szervének gyűlésein, hogy egy bizonyos számú előimád-

kozó lefoglalja a gyűléseket és a tagok ki vannak zárva a részvételből. A fehér isten idejében úgy volt, hogy akinek az hivatalt adott, észt is adott hozzá. Nem hiszem, hogy a vörös isten distinkciót csináljon és ne lehessen esze annak, akinek nincsen hivatala. Nem engedhető tehát meg, hogy, amint ebből az ügyrendből látható, újra az a tendencia érvényesüljön itt, hogy akik csak egyszerű tagjai a szovjetnek, ne juthassanak szóhoz. Számos pontban azt a tendenciát látom megnyilvánulni, hogy *ez az ügyrend diktatúra akar lenni a proletárság ellen befelé*, hogy ez egyének diktatúrája akar lenni. *Egyéni diktatúrát túrni nem fogunk. Mi a proletárságon belül demokráciát akarunk.* Ezek a tanácskozássok olyan természetűek, hogy nem csak szavazást várunk a tagoktól, elvárjuk az egyes tagoktól, hogy a napirendre kerülő kérdésekkel behatóan foglalkozzanak. És mivel eddig azt tapasztaltuk, hogy az ügyek élén sokszor olyanok állanak; akik szakmához abszolúte nem értenek, meg kell nyitni a lehetőséget annak, hogy a szovjet egyes tagjai támogassák nagyobb szakértelmükkel az ügyek élére élére rendelt elvtársakat.

Fölszólalása meg is hozta, legalább látszólag, a korlátlan szólásszabadság elvének a győzelmét. Az ügyrend ama paragrafusának tárgyalása közben, amely szerint bármely tanácsülési tag indítványára a gyűlés vita nélkül hozott határozattal korlátozhatja a fölszólalások idejét és elhatározhatja a vita azonnal való bezárását, Somogyi a következőket mondotta:

— A szólásszabadság ilyen korlátozását nem engedte meg magának a *legvadabb klotür* sem a polgári parlamentekben.

A diktatúra híveinek állandó közbeszólásaival, óriási lármájával kellett Somogyinak megbirkóznia („Ne csináljunk obstrukciós játékot!” — kiáltották feléje), de nem hagyta az igazát és amikor egy részletkérdésben az elnök is ellene fordult, néhány hívének zajos helyeslése mellett kiáltotta, hogy az elnöktől sem hagyja magát terrorizálni.

Férfinak kellett lennie annak, aki 1919 június forró napjaiban olyan ellenzéki magatartást tudott tanúsítani, mint amilyenre Somogyi Béla adott példát!

Jött az összeomlás és jött vele a borzalmak borzalma. Az ellenforradalom lelkiismeretlen főszítói pogromot és szocialistapusztítást hirdettek. A vidéken megkezdődött a tiszti ruhába öltözködött akasztgató munkája. A városban egymásután fogták el és vitték a rendőrségre meg a fogházakba a munkásmozgalomnak majdnem valamennyi szereplőjét. Megindult a névtelen följelentések áradata, megkezdődött a lakóházakban az áskálódás mindazok ellen, akiknek a forradalmi hónapokban akármilyen kis szerepük volt. A Népszava szociáldemokrata munkatársai ellen is egyre-másra indult meg az eljárás, Somogyi Béla ellen is, a fékevesztett uszítás azt is elérte, hogy el kellett hagyni Átlós-úti lakását is. Ebbe a lakásba, egy nyugodt, csöndes, boldog életet élő család otthonába, amelyet harminc küzdelmes esztendő munkája hozott létre, két ellenforradalmi tiszt telepedett meg, teljesen önkényesen lefoglalta a szobákat, használta a bútorokat, pusztította a berendezéseket és terrorizálta a család érdeklődő hozzátartozóit. Somogyi okmányai, följegyzései, papirosai ekkor mentek tönkre. Az ellenforradalmárok és a tisztek voltak az urak.

A Friedrich-kormány erőszakos, válogatatlan eszközökkel való hatalomrajutása után a lapok nem jelenhettek meg, szünetelni volt kénytelen a Népszava is. Közben, 1919 augusztus 24-én, az ellenforradalom leggyilkosabb napjaiban, a párt- és szakszervezetek küldötteinek konferenciája újjáalakítja a szociáldemokrata pártot. A konferenciát megelőző tanácskozásoknak Somogyi is részese. A pártvezetőség megbízásából szerkesztője lesz a *Szociáldemokrata Röpiratok* című lapnak, amely arra volt hivatva, hogy a hallgatásra szorított Népszavát pótolja. Szeptember 27-én jelent ez a röpiratgyűjtemény összesen nyolc számmal amelyek közül öt

szám már teljesen napilapformájú és napilaptartalmú.

E füzet első soraiban azt kérdeztük: ki volt Somogyi Béla? hogyan jutott odáig az élete, hogy a keresztény magyar reneszánsz legnagyobb ellenségének *őt* hirdették? Ezekkel a Szociáldemokrata Röpiratokkal kezdődik Somogyi Béla élete utolsó szakának rettenetes kálváriája!

Román katonák segítségével teljesen lefegyverezik a budapesti szervezett munkásságot. A románok bent vannak a fővárosban, de az ellenforradalom véresen kegyetlen itt is, a vidéken meg borzalmas tömeggyilkosságokban tobzódik. Az idők változtatói kényszerített módszerekkel és hangon, de a röpiratlap, majd a Népszava megírja az ellenforradalom kegyetlenkedéseit, lerántja a leplet a fehér borzalomról és — nem fölkelésre, nem is az erőszak eszközeivel való ellenállásra, de — tömörülésre hívja föl az ájultságba esett proletariátust és polgárságot. Sorra került itt színezés nélkül, sokszor Írónak, olvasónak egyaránt keserves szárazsággal a rendőrség, a detektívek munkája, a Margit-körúti fogház sok borzalma, a gyűjtőfogház rémségeinek tömege, az. úgynevezett tisztii karhatalom föllépése, és, ezen kellett volna kezdenünk, a dunántúli hadjárat históriája ennek a hadjáratnak majdnem minden állomásával... A fővárosban a politikusok a nap és az éjszaka minden órájában szaladgálnak, tárgyalgatnak, formulákat farigcsálnak, nüánszokról disszertálnak, — a fővárosban, de még inkább a vidéken tömegével ölték az embereket: és a Népszaván kívül meg egy kis röpiratlapon kívül nem volt újság, amely a barbárság megnyilatkozásáról, erről a szegényről, erről a le-sújtó gyalázatoságról írni mert volna, és mert a Népszava *mert* írni, mert a szociáldemokrata lapnak *kellet*i írnia, a panaszok áradata ide özönlött. A rémségeknek ez a vad árja a legerősebb idegeket is kezdte; Somogyi állt keményen, mint a sötét éjszaka vad viharában nehéz céllal haladó hajó parancsnoka. Arra is van ideje és idege, hogy — ezekben a

napokban! — a lakáskérdésről három vezércikket írjon a napilapba. A legnehezebb posztion volt azok közül, akiknek a munkásmozgalom értékeire és ke-reteire kellett vigyázniok — és amit soha nem csinált: politizálnia kellett. Megírja klasszikus kis ve-zércikkét (1919. október 4.) a két hajóról, amelyek min-denikének voltak fejedelmi kényelemmel berende-zett lakosztályai, de fedélközei is az összezsúfolt pro-letárok számára, a két hajóról, amelyek viharba ju-tottak és amelyek közül az egyik a mágnás meg a milliomos együtt dolgozott a fedélköz keserűszájú rongyosával meg a fogollyal, akiről a kapitány le-vétette a bilincseit, a másikon pedig, az örvények káoszában, gépek törésében, gerendák recsegésében tovább tartott a gyűlölet a lakosztályok meg a fedél-köz lakói között...; az egyik hajó diadalmasan meg-birkózott a viharral, a másik csúfosan sülyedt a piszkos árba... Munkásmozgalmi élet alig volt: csak a Népszava volt. Már itt volt a siófoki üzenet is, a *foglár* mondta el, a siófoki tisztok határozta: a Népszava szerkesztőjével rövidesen végeznek, a vég-zésre, a kivégzésre esküt tettek, jutalmat is tűztek ki. És ekkor már javában folyt a gyilkossággal, hal-lállal, a Dunafenekével fenyegető névtelen, levelek-nek az áradata. Nem múlt el nap, hogy ilyen leve-leknek a csomóját ne hozta volna a posta és szinte kivétel nélkül mindegyik a lap szerkesztőjét, Somogyi Bélát emlegette. Minél jobban közeledett a dunán-túli katonaság bevonulásának az ideje, annál erő-sebben szaporodtak ezek a fenyegető levelek. Csak egyikből adunk itt részleteket, amely 1919 november 17-én került hozzánk és tehát azon a napon íródott, amikor a románok kivonultak és a magyar hadsereg vette át a főváros rendje biztosításának a munkáját. „Tényleges tisztok” az aláírása ennek a levélnek és a megszólítása ez: „Aljas hazátlan bitangok!” így kezdődik: „Állandóan figyelemmel kísérjük Magyar-ország fekélyének a Népszavának a fertőző ömlenyeit — mielőtt teljesen kivágnánk.” Csak néhány sor a több mint négy nagyoldalos levélből, változtatás nél-

kül, eredeti helyesírásával, eredeti kiemeléseivel is:

— ... az új nemzeti alapon álló kormány alatt *önhatalmúlag* egyszerre megjelentünk, ugyanekkor azonban revolverek kerültek a zsebeinkbe és e naptól kezdve a végtelenségig, *életveszélyt jelent a tiszti egyenruha inzultálása* ... A felénk dobott keztyűt 1918 október 31-én már fölveltük és azóta már le is gyűrtük hozzánk nem méltó aljas ellenségünket. Most pedig képzett katonához méltón *addig üldözzük tovább*, míg utolsó lehelletét is kiadva — *megsemmissül* ... A diktatúrának *csak hálaival tartozunk*, mert segített nekünk a szisztematikusan végzett ellentámadásunk sikeréhez. Gyöngébbek kedvéért azt is tudomásul vehetik most már, hogy a vörös hadsereg soha sem lett volna, ha mi szakértők azt meg nem szervezzük... Nos, ezt a szervezést és vezetést a legnagyobb munkabírással, tudással, fáradságot nem ismerve, úgy végeztük, hogy minél biztosabban tönkre menjen és megsemmissüljön az a gálád, aljas, gyilkosok, betörők hada. Sikerült. — ... Eddig annyira már jutottunk, hogy 4 havi uralkodás után negyven évre visszavetettük a bestiális ellenséget, most következik *a — teljes eltaposás..* A magyarországi szocializmus *a gonosztevők tömege*, amely teljesen különbözik a nyugati állam-okétól; belénk harapott, megmárt és ezzel a halálos ítéletét írta alá. *Mi folytatjuk a harcot! Szó sem lehet* itt megegyezésről, itt csak feltétlen megadásról és *parancsteljesítésről* lehet szó. A Népszava végképp el lesz hallgattatva — sajtószabadság, a legfőbb rossz, erre akkor tanított a Népszava, mikor csak a vörös újsággal *kettesbe* jelent meg és *egy büdös szavát sem emelte föl* a sajtószabadság mellett... A magyarországi hazátlan bitang *szervezett munkáságnak* pedig az Isten legyen irgalmas a jövőben, midőn a kezeink közé kerül... Hogy ígéretünket beváltjuk, abban ne kételkedjenek, azt dátumhoz nem köthetjük, csak jegyezzék jól meg e levelünket, mert mi már tudjuk azt is, hogy mikor nem fogja többet a Nép büzdött szaga rontani a magyar nemzet üde levegőjét...

Ez a legkifejezőbb, szinte program-adó írás. De csak jámbor disszertáció azoknak a leveleknek a tömegéhez képest, amelyek naponként csöstül özönlöttek hozzánk. Láttuk ezekből a levelekből, hogy különösen a dunántúli rémségek leleplezése fáj a gonoszoknak, a dunántúli rémségeké, amelyekről azóta annyiszor esett már szó.

Somogyi már ekkor kénytelen volt változtatni a tartózkodóhelyét. Sokáig a barátainál tartózkodott, főlváltva hol ennél, hol annál, majd a szervezett munkások szövetkezete panziójában, az Urániában kapott remetének való kis szobát – erre a lakására igyekezett, amikor az orgyilkosok rajtaütöttek... Közben lefolynak a szomorú emlékezetű Clerktárgyalások, amelyek 1919 októberében kezdődnek, a politikai élet lehetőségeit akarják megteremteni és nem eredményeznek egyebet, mint az ellenforradalom megerősödését és intézményesítődését. E tárgyalások során, közvetlenül a Clerk-kal való megállapodás előtt, lehet, hogy annak előfeltételeként, a katonák akkori legfőbb parancsnoka főhatalmazást adott annak a kijelentéseinek nyilvánosságra hozására (november 5.), hogy „a hadsereg Budapestre bevonulása katonai diktatúrát nem fog maga után vonni”, hogy „a hadsereg alárendeli magát az ántánt megbízottja közreműködésével létrejött kormánynak”, hogy „a hadsereg a polgári jogegyenlőség jogalapján áll”... És azzal végződtek ezek a kínosan hosszadalmas tárgyalások (november 24.), hogy Friedrich jogforrásos kormányzása helyett új, provizórikus, koalíciós kormány alakul, amelynek „elismerése, természetesen, függővé van téve attól, hogy a kormány a választásokat halasztás nélkül megtartja, hogy a törvényt és a rendet az országban fõntartja... és hogy minden magyar részére biztosítja a teljes polgári jogokat, beleértve a szabad sajtójogot, a szabad gyülekezés jogát, a politikai véleménynyilvánítás szabadságát és szabad, pártatlan, titkos és demokratikus alapon nyugvó, általános választójogot...” A Clerk-tárgyalások teremtette

koncentrációs kormányban nagyon rövid ideig vannak csak bent a szociáldemokraták — a népjóléti miniszterrel és az egyik kereskedelemügyi államtitkárral —, akiknek végül is az ellenforradalom terrorja, a hivatalos helyek erőszakossága következtében nem marad más tennivalójuk, mint a passzivitásba vonulás, a választásoktól való tartózkodás. Az ellenforradalomnak rombolásra fölbiztatott csoportja 1919 december 1-én vad támadást intéz a szocialista pártház és a Népszava szerkesztősége ellen. összedobálják a nyomda betüanyagát, megrongálják a gépeket, földülják a kiadóhivatalt és a szerkesztőséget, földarabolják a bútorokat, az emeletről az udvarba vetik az írógépeket, az utcára szórják a könyveket és iratokat — és a duhaj munka után, térdig állván a rongyokká szagगतott papirosban, a ház előtt hatósági asszisztálás mellett nemzeti nótákat énekelnek. December 7-től december 23-ig idegen nyomda és egy szakszervezet vendégszeretét veszi igénybe a Népszava. Itt, ebben a körüti szakszervezeti Irodai helyiségben, a szerkesztőségi munka sietős, lázas munkájában kereste föl egy ízben Héjjas Iván egy másik Héjjással Somogyi Bélát, hogy a kecskéméti rémségekről írott cikkek egyes szavainak helyreigazítását kérje... És ide is, a pártházba való visszaköltözés után a Conti-utcai helyiségbe is jöttek egyre a fenyegető, terrorizáló írások: a Népszava munkatársainak pusztulniok kell, Somogyi Bélának, a vezetőnek a Duna fenekén lesz a helye. Somogyi Bélát, aki a rajongásig szerette a családját, gondolkodásra készítették, de meg nem rettentették ezek a fenyegetések. A borzalmas terror ellen nem volt más védekezés, mint az elbújdosás vagy a külföldre menekülés. Egy ízben, a sok rábeszélésnek engedve, végre Somogyi is rászánta magát arra, hogy elutazzék; a rendőrség emberei akadályozták meg ebben. Csak kevesen maradtak a régi helyükön és a kevesek élén is ott állt rendíthetetlenül, előre szegzett tekintettel, bámulatos munkabírással, a magaförlaldozás állandó, kényszerű gondolatával Somogyi, aki

pedig nem is a régi posztján maradt, aki kérésre és felszólításra, kötelességérzésből vállalta a legnehezebb munka föladatait és veszedelmeit. Mert hány részletet nem mondhatunk el! A cenzúra munkájára sem térünk ki most, amely „bizalmasai”-val, fenyegetéseivel, pressziójával, amerikázásával, retorzióival szinte napról-napra akadályozta, majdnem lehetlenné tette a lap megjelenését. És nem térhetünk ki a laphoz érkezett *másik* tömeg levél jellemzésére, amelyekben megkínzottak, szenvedők, hozzátartozóikért aggodalmaskodók meg a munkásmozgalmat féltők mindent-mindent a Népszavától vártak!

Amíg a szociáldemokrata párt a féktelen terrorral szemben el nem határozta a passzivitásba vonulást, ami 1920 január 6-án következett be, addig Somogyi az ötödik választókerület, *Óbuda* szociáldemokrata jelöltje volt és a megválasztása teljesen bizonyosnak látszott ebben a proletároktól lakott kerületben, amelyben az egyszerű, világos mondatokkal szóló, jóságos tekintetű szocialista jelöltnek óriási volt a népszerűsége.

Közben egymásután citálják a ... rendőrségre és közben folyik ellene az ellenforradalmi főváros hatóságai részéről megindított fegyelmi eljárás »a forradalom és a „bolsevizmus idején tanúsított magatartása” miatt, amelyről, röviden, már fentebb is megemlékeztünk, de amelyre itt ki kell térnünk, hogy, amennyire csak lehet, az életírás — és vele a korrajz is — minél teljesebb legyen. Azokból a beadványokból, amelyeket az eljárás során készített és amelyeknek egy példányát reánk bízta, egy nyugodt öntudattal és fölényesen védekező, sőt az eljárás során igazságaés tisztasága tudatában támadó férfi benyomását kelti bennünk. Elmondja ebben a közélettel való valamennyi vonatkozását. Hangoztatja, hogy a Népszava szerkesztését azért kellett vállalnia, noha a bolsevizmus előtt mások viselték a szerkesztői tisztet, mert olyan ember nyugodtságával kellett állani ezen a poszton, aki a bolsevizmustól teljesen távol állott, „az ellen kíméletlen harcot

folytatott és a proletárdiktatúra alatt teljesen inakt maradt”. Noha 1897 óta éveken át munkatársa volt a Népszavának, 1905 óta megszakítás nélkül, — a bolsevista változást követő napon azzal a kijelentéssel távozott a szerkesztőségből, hogy a bolsevizmust, amelyet mint állami főtisztviselő nem akart szolgálni, a tollával sem szolgálja tovább. A bolsevizmus napjaiban vette ki a szabadságát és ami kevés cikket e szabadság letelte után irt, azt kizáróan szakkérdésekről írta. Kitér a munkástanácsi szereplésére, elmondja a tanítók mozgalmában való munkálkodásának a történetét és beszél a tankönyviről munkájáról, amelyet a bolsevizmus ideje alatt is folytatni akart. A vádak ellen való tiltakozásnak csak egyik-másik passzusát iktatjuk ide:

— „Izgattam az iskolában.” Ez azon alapszik, hogy egy cikkemben azt írtam, hogy a francia órákon többet beszéltem a szocializmusról, mint a rendhagyó igékről. Megjegyzem, hogy ez az állításom szépirodalmi és neon publicisztikai jellegű és ebben, amelynek valódi célját később különben meg fogom magyarázni, költői túlzás van. Való igaz mégis, hogy a szocializmusról és szociális kérdésekről — az olvasmányokkal összefüggésben — sokszor beszéltem tanítványaimnak, de mindig szigorúan tudományos alapon; buzdítottam is őket idevonatkozó könyvek olvasására és buzdításomnak megvolt a hatása. Tudomásom szerint azonban — és ezt tanukkal[^] igazolhatom — e fegyelmi bíróságban ítélkező egyik kollegám, e vádak formulázója — és ezt is tanukkal igazolhatom — szintén gyalfiran beszélt az órákon a szociális kérdéstről, csak-hogy ellenkező szellemben, mint én és a tárgyismeret olyan nagymértékű hiányával, hogy azok a tanulók, akik a kérdést csak kissé is tanulmányozták már, szánakozással beszéltek a dologról. Egyébiránt pedig, aki azt mondja, hogy a szocializmust tudományosan fejtegetni izgatás, az nagyon téved. A szocializmus nem lehet bűnös és becstelen dolog, hiszen ha az lenne, akkor Belgiumban a katolikus többség

nem kormányzott volna öt évig együtt a szociáldemokratákkal, Németországban a katolikus centrum és Ausztriában a keresztényszociális párt nem kormányozna ma is együtt a szociáldemokratákkal, sőt a magyar nemzeti és keresztény pártok sem álltak volna össze egy minisztériumba a szociáldemokratákkal..

— Az is baj, hogy a volt tanítványom még mint végzett ifjú is ragaszkodott hozzám, föl járt hozzám, tanult tőlem, vitatkozott is velem. Elárulom: sok ilyen tanítványom van, köztük már családapák is; még volt elemiiskolás tanítványaim is sűrűn fölkeresnek. Erre én büszke vagyok. Igen sok tanár van, akire undorral gondolnak vissza volt tanítványai...

— Az is baj, hogy a volt tanítványom lázongott a gyilkos háború ellen, amelyet a német és osztrák imperializmusért meg a túlsó oldali imperializmusok bűnei miatt kellett nekünk, magyaroknak* megvívunk. Megjegyzem, hogy — az idézet szerint is — nem én lázongtam, hanem a volt tanítványom, aki már a sírban van és akit ezért megbüntetni már nem lehet. Hogy én kifelé nem lázongtam — legfőleg csak a lelkemben —, az kitűnik abból, hogy a fiam elment a háborúba, ahonnan mai napig sem jött vissza. De akik bűnnek tartják az idegen imperializmus bűneiért folytatott háború elítélését, azok a kitűnő hazafiak miért nem álltak be katonának, miért nem mentek el a harctérre, miért élvezték állandóan a fölmentés előnyeit! ...

— Borzasztó nagy vád — hiszen ritkított betűkkel íródott — az, hogy a volt tanítványom azt írta nekem: ha majd ő és társai hazajönnek, megcsinálják mindazt, amire én tanítottam őket. Ámde mire tanítottam én őket! Tán gyilkolásra, rablásra vagy egyéb törvénytelen ségekre? Szó sincs róla, hanem a szociáldemokrácia programjának megvalósítására. Hogy ez a program nem bűn, az kitűnik abból is, hogy egyetlen kulturállamban sem áll büntetőtörvényi üldözés alatt és abból is, hogy — amint már az imént említettem — több országban keresztény

pártok együtt kormányoznak a szociáldemokrata párttal.

Fölöttes hatósága a fegyelmi eljárás során azt is vád tárgyává tette, hogy megbízást kapott a közoktatásügyi népbiztosságtól népiskolai olvasókönyvek szerkesztésére. A vád azt mondta (előttünk vannak Somogyi följegyzései), hogy a megbízás olyan értelemben szólt, hogy ezek az olvasókönyvek „kommunista, tehát destruktív irányban” készüljenek. Tiszta és világos erre Somogyi válasza:

— Itt megint disztingválni kell. Nem olyan emberről van szó, aki a konjunktúrát fölhasználva, föltolakodott tankönyvszerkesztőnek, elvtelenül, elveit megtagadva és pénzért egy káros irányt is szolgálva. Nem. Én már azelőtt is írtam népiskolai olvasókönyveket (részint mások társaságában, részint egyedül), amelyek a Lampel-Wodianer-cég kiadásában, jelentek meg és annyira beváltak, annyira elterjedtek, hogy némelyik kötet több mint 300.000 példányban kelt el. Ebből nekem 1906-tól fogva átlag évi 6000 korona jövedelemem volt. Hogy mennyire beváltak ezek a tankönyvek, az kitűnt abból, hogy a nevezett cég velem 1918 január havában egész csomó szerződést kötött könyvek átdolgozására, illetőleg új könyvek szerkesztésére. Az erre vonatkozó szerződéseket ezennel bemutatom.

És nyugodtan, őszintén hangsúlyozhatta, hogy a tankönyvszerkesztés munkáját is csak azért vállalta, mert nem akarta, hogy föltolakodottak kezébe kerüljön ez a fontos munka, mert nem akart munka nélkül élni és mert, legfőképen, ezzel az elfoglaltsággal védekezhetett minden presszió ellen, amely magasabb, politikai állást akart neki juttatni abban a bolsevista rendszerben, amelyet egy ize nem tudott elfogadni, vagy pláne helyeselni.

Vádolták azzal is, hogy — bejáratos volt a népbiztossághoz, hogy, mert a papirosiányra való tekintettel (minden papirost röpiratokra használtak föl!) szeptemberre sürgette az iskolakönyvek elkészítését, „meg volt győződve a rendszer állandóságáról”.

Hát, mondotta Somogyi, ha olyan meggyőződése lett volna is, hogy a diktatúra rendszere állandó marad, az is legfőleg politikai tájékozatlanság vagy tévedés lehet, de nem bűn. Nagyon sok derék férfiú meg volt győződve a rendszer állandóságáról, így például „ezen tisztelt fegyelmi bizottság elnöke is”, aki a diktatúra idejében annak a hangoztatásával, hogy régóta szociális érzésű ember és teljesen beleélte magát az új idők szellemébe, éppen Somogyi Bélát kérte arra, hogy — segítse őt magasabb állásba ...

— Nem teljesíthetem a főigazgató úr kérelmét, mert a népbiztosoktól elvből nem kértem semmiféle anyagi előnyt sem a magam, sem mások számára. Ha teljesítettem volna a kérelmet, akkor most a főigazgató úr mint vádlott szerepelne s nem mint a fegyelmi bizottság elnöke...

A vaskos, egész kis kötetnyi könyvnek beillő védekezőirat, amelyből azt a főntebb közölt egypár összefüggő mondatot kiszakítottuk, ezzel a pár rövid mondattal végződik:

— Több mondanivalóm egyelőre nincs. Az itt előadottakból világosan kidomborodik az én emberi, tanítói és írói egyéniségem. Ez vagyok én. Ez is maradok, történjék bármi. Gyülölködő ellenségeimnek nincs annyi hatalmuk, hogy engem megváltoztassanak!...

Aki az ellenforradalom legvadabbul való tobzódása idején ilyen nyugodtsággal, ilyen öntudatos-sággal, ilyen szavakkal védekezett, egész férfi volt az! Ellenségeinek nem volt hatalmuk a megváltoztatására. Arra volt, hogy a magyar oktatásügy szolgálatában eltöltött közel harmincévi munkálkodás után kenyértelessé akarják tenni.

Ez az üldözés, mégis, a kisebb jelentőségű volt. Amihez inkább kellett ideg és az egész férfi nyugodtsága, az a jobboldali lapoknak, a pogromosoknak példátlanul vakmerő és példátlanul útszéli uszítása, a határidővel vagy határidő nélkül fenyegető levelek tömege. Amennyire lehetett, távol akartuk

tartani a műhelytől, egy-két napra szót is fogadott, de nem volt maradása, köztünk akart lenni, a posztján akart lenni.

— Hiszen ha száz életem lenne, az is kevés lenne!...

Mindig kísérte valamelyikünk. Csak véletlen hozta azt, hogy az orgyilkosság éjszakáján a műhely legfiatalabb munkása, valamennyiünk dédelgetett kedveltje, Bacsó Béla lett az útítársa azon a rövid úton, ami a Conti-utcától a Népszínházzal szemben levő panzió házához vezetett, Bacsó Béla, ez a nagy-szerű erejű, pompás fiatalságú kollégánk, aki csak néhány hónapja nősült és aki egy időben ugyancsak a panzióban lakott. Hogy történt a borzalom — hagyjuk el ennek leírását ebből a füzetből: mások, más alkalommal részletesebben szólnak majd róla. És arra is csak röviden térjünk ki, hogy az egész ország, az egész világ józan közvéleménye fölajdult a példátlan gonosztett hírére.

Emlékezzünk csak.

A miniszterelnök így szólt:

— Mélységesen fölháborodva és egészen megrendülve vettem a híret ennek az aljas gonosztettnek. Statárium van. Példát kell statuálnunk. E pillanatban nagy, országos érdek fűződik ahhoz, hogy ehhez hasonló dolog egyáltalában ne történhessen ebben az országban. Itt nemcsak egy egyszerű bűntényről van szó, hanem, ez az eset, ha nem fogjuk csirájában elfojtani az ilyen jelenségeket, alkalmas arra, hogy a közönségnek a jogrendbe vetett hitét megingassa. Egy pillanatig sem maradnék a helyemen és nem tudnám a felelősséget vállalni, ha minden tényező részéről meg nem történnék minden a legszigorúbb megtorlásra.

A fővezérség, hivatalosan, így nyilatkozott:

— A fővezérnek eltökélt szándéka, hogy a tetteseket, akár politikai, akár közönséges bűntényről van szó, személyre való tekintet nélkül, az igazságszolgáltatás kezére juttatja.

Volt szó azóta a tettesekről. Szólt néhány szót

azóta Beniczky, ez idők belügyminisztere is, szóltak mások is. A tettesek nem kerültek az igazságszolgáltatás kezére...

... Február 22-én és február 24-én temettünk, százezrek gyásza kísérte a mártírokat — és pár nap múltán a Népszavának nem volt szabad írnia Somogyiról ...

*SOMOGYI BÉLA, AZ EMBER,
A TANÍTÓ, AZ IRÓ, A SZOCIALISTA*

A magyar szocialisták százezrei élén agyonkínzott özvegy, öt összetört szívű gyermek gyászolja: két leány, azóta mindakettő férjhez ment és három fiú, akiknek legidősebbje szinte az iskolapadból ment a háborúba, keresztülvergődött a legvadabb öldöklések hajszáján, a legkínzóbb nélkülözések gyötrelmein, hadifogságban a félvilágot bejárta és még most is idegen földön van. „A legjobb férj, a legszeretőbb apa” — ha ezt a mindennapiságot vésnék Somogyi síremlékére: soha síremlék őszintébb szavakat nem mondhatna. A proletariátus nagy ügyéért való odadása és fáradhatatlan munkálkodása mellett csak egyért élt, a családjáért; elfoglalt, ezer munkával lekötött életének a vasárnapjai csak a családjának szóltak. Szórakozása, kedvtelése nem volt semmi: minden szabad ideje és munkájának minden eredménye az otthoné volt. És az ellenforradalom nem fukarkodott a csapásokkal: meg kellett érnie ennek a szerény, de annyi melegséget, boldogságot sugárzó otthonnak szétválását és nem volt szabad megérnie a gyermekek révbejutását.

Gyöngé a tollunk és sokkal inkább hatása alatt vagyunk még a borzalomra való emlékezésnek, sokkal erősebben körül fog bennünket az ellenforradalmi légkör, semhogy vállalkozni mernénk arra, hogy Somogyi Béla egyéniségéről mindenek számára, azok számára, akik nem ismerhették, tiszta képet próbál-nánk rajzolni. Akik ezeken a nem cicomás oldalakon végigkísértük az élete folyását, gondoljunk évtizedes hányattatásaira, amelyek végül, a legnehezebb idő-

ben, a munkásmozgalom és egyúttal az egész magyarországi közélet legveszedelmesebb helyére állították. Elindul, kis fiú, a dunántúli faluból. A dunántúli falvakba mindig megtér, de amíg eljut Pestre, amíg nyugodalmas otthont teremthet, bejárja, végigvándorolja az egész országot. Körmend, Szombathely, Csáktornya, Pápa, Budapest, a Felvidék, Sopron, a Nyírség, a Bácska, Máramaros, azután megint a főváros és közben mindig visszatérően a vasmegyei falvak, amelyek vonzzák magukhoz, noha mindig csak nyomorúságot és nélkülözést jelentenek a számára. Vándorlása során az egész országot bejárta, megismerte az elmaradottságát és megtanulta a tennivalók tömegét. A nemzetiségi vidékeket éppúgy ismerte, mint a színmagyar okát; élt szerbek, románok, németek között, a legkülönbözőbb felekezettűekkel kevert községekben. Megismerte a nép életét, a birtokviszonyokat, a közigazgatást, a falut, a várost, a vármegyét. Élete második felében sokat járt a külföldön is, különösen a franciák között (akiknek a nyelvét, a legfinomabb nűánszokig, egészen autodidakta módjával és eszközeivel tanulta meg) és volt alkalmja arra, hogy összehasonlítsa a nyugati fejlődést a magyarországi helyzettel. A Berzsenyiek, a Kisfaludyak, a felsőbükki Nagy Pálok, a Táncsicsok Dunántúlja adta neki a hamisítatlan magyarságot, ami a nemzetközi szolidaritás nagyszerű megértésén és tanításán is átcsillogott egész valóján, de leginkább az írásain. Ha a Népszava szerkesztőségében mindig féltő gondossággal ügyeltek arra, hogy világos gondolkodással, cifrázás nélkül, de mindenképp magyarul írjunk, ha a szocialisták lapja a gondosan csinált, idegenszerűségeket irtó lapoknak is az élén járt, nagy az érdeme ebben Somogyinak. Előtte, amikor irt, mindig az iskolákat nem járt, értelmes ipari munkás alakja volt. Kerülte az idegen kifejezéseket, nem dolgozott citátumokkal, lexikális adatokkal, legföllebb a bibliából olvasott rá az ellenfelekre, mert az ó- és újszövetséget nála jobban senki nem ismerte; és anélkül, hogy népieskedésbe esett

volna, még a legelvontabb témákról szóló írása is tele van népies fordulatokkal.

Ahogy az írásaiban jelentkezik, egyszerűséggel, tisztasággal, világossággal, olyan volt az iskolában is. Főlemelt fővel és a megelégedettségnek azzal a derűjével, amit mímelni nem lehet, mondhatta az ellenforradalmi fegyelmi bíróság előtt: büszke arra, hogy a tanítványai nem felejtették el. Fölkeresték le-
vélben, fölkeresték az iskolában, a lakásán, a szerkesztőségben; tanácsot kértek, útbaigazítást, néha segítséget is. A főváros tanügyi személyzete, még az úgynevezett liberális korszakban is, alaposan át volt itatódva klerikalizmussal, szocialista-ellenséggel, — hogyan viselkedett Somogyi, milyen lehetett az iskolában, hogyan tanított, milyen ember és milyen tanár volt, hogy a fölöttes hatósága (Apponyi kultusz-miniszter amaz érdeklődésén kívül) soha a legkisebb hibát nem találta benne, hogy senkiben, egyetlen politikai ellenlábásában sem lehetett bátorság és biztonság arra, hogy följelentse?

— Mert a szemem — mondotta egyszer — mindig azokon volt, akiről, tudtam, hogy gyűlölik bennem a szociáldemokratát. Az iskolai dolgok leglelkiismeretesebb ellátása volt a minimum a számomra; de mindent jobban csinálni, mint ők, minden tekintetben; és legalább negyedórával előbb a helyemen lenni, mint ők...

Nem volt a katedra az ő számára az agitálás helye, de, abban a közvetetten modorban, amely a vele érintezőket lebilincselte, a nyelvtani órákon is kitért az élet és a mai világ megismertetésére. A kereskedelmi iskolában valóban a gyakorlati életnek tanulnak és azok a tanulók, akik a keze alá kerültek, már meglelt fiatal emberek voltak. Az iskola dolgaiban semmi sem téríthette el az abszolút igazságságtól: tudott mosolygó és csöndesszavú, de tudott kemény és szigorú is lenni. Tanítványainak nagy csoportja ment az érettségi után nyomban a magán-tisztviselők szocialista szervezetébe. Czabán Samu, egyik leghívebb társa a tanítómozgalmak fáradal-

maiban, ilyen szavakkal él, amikor mint az oktatás emberéről emlékezik meg róla: „Legnagyobb volt, mint tanító. Nemcsak tanítványai bálványozták, de tanítótársai is. Művész, nagy mester volt, akár az apró, akár a nagy emberek tanításában. Kedves, mosolygós arca, tiszta, fénylő, delejes áramot sugárzó szemei, amelyek oly híven tükrözték vissza a tiszta szív megmérhetetlen szeretetét, lágy zöngésű hangja, amely különösen kisebb teremben érvényesült, végtelenül érdekes, eleven és teli színes, megkapó képekkel, egyszerű, de legáltalóbb példáival fűszerezett, nyugodt, biztos előadása: fölkelte és lebilincselte hallgatói figyelmét, magával ragadta hallgatóit és amit akart, kitűzött célját, akár az iskolában, akár gyűlések hallgatói között, mindig elérte.” De nemcsak az elmondott szó munkájával, a leirt szó erejével is hatott — és ez a hatása talán fontosabb amazénál is. Aki megjárta a falusi, kisvárosi és fővárosi iskolákat, mint *tanuló* és *tanító* egyaránt, akinek állandó és lankadatlan volt az érdeklődése a pedagógia tudománya és gyakorlata minden területén, aki meggyőződéssel és szeretettel vallotta az ideált, hogy a jó iskola és a jó tanító szerepe a legfontosabbak közül való a társadalom átformálása nehéz munkájában: — az nem elégedhetett meg csak azzal a tennivalóval, amit a katedra adott, a kicirkalmazott tanrenddel, a pedáns iskolarenddel, leckeföladással és kikérdezéssel, vizsgával és osztályozással. Ezért kellett Somogyi Bélának tanügyi írónak is lennie, ezért írta egyre-másra pedagógiai szakcikkeit és az oktatásügy fejlesztését szolgáló újságcikkeit, amelyeknek száma légió. De nem állt itt meg. Nemcsak követelése és föltételei voltak: arra is adott példát, nemcsak az iskolában való működésével, hogy *hogyan* kell csinálni. Az ő szerkesztésében megjelent iskolakönyvekről szakemberek az elragadtatás hangján nyilatkoznak. Azt mondják, hogy különösen az elemi iskola ötödik-hatodik osztálya számára irt könyve — a „Faragó-család” — örökbecsű és „páratlanul áll nemcsak a mi irodalmunkban, hanem az egész mű-

velt világ tankönyvirodalmában”. A szocialista tanító tankönyvei sok százezer példányban terjedtek el az egész országban, miután játszva legyűrték az apró-cseprő, de sok bürokratikus nehézséget.

És nem állt meg az iskola eszközeivel való tanításnál sem. Most kell rátérnünk írói, publicisztikai, újságírói és agitatori egyéniségének ismertetésére. Első szocialista munkája, még a kilencvenes években, Wilhelm Liebknecht híres „Mit akar a szociáldemokrácia?” című agitációs írásának fordítása, Mezőfi Vilmos előszavával. (Negyedik javított kiadásban a Munkáskönyvtár 5. füzeteként jelent meg, 1918.) Lefordította (a 44. német kiadás után) Bebel „Nő és szocializmus”-át (1918), amelynek első magyar kiadása („Több elvtárs”-tól, 1895, a 25. német kiadás után) régen elfogyott és nem is a legmegfelelőbb volt. Somogyi fordításában jelent meg Otto Bauer: „A szocializmus útja” című füzeté is. Az ellenforradalom legrémesebb napjaiban fogott hozzá Engels híres munkájának, az „Ursprung der Familie”-nak lefordításához; ezt a munkáját már nem fejezhette be. (Egy rab elvtárs fordította le a fogságában.) Azt érintettük már, hogy Alvinczy Mihály néven szerkesztette és írta „A többtermelés tudománya” című hatalmas könyvet (megjelent a Lampel-Wodianer cégnél, 1916.), amely világos beosztásával, könnyen érthető nyelvével, kiváló gyakorlati útmutatásaival nagyszerű könyvsikert ért el. Faluról való ember volt, bejárta volt az egész országot, meglelt-korában is sokat tartózkodott a vidéken, ismerte a vidék életét és szükségleteit és, ami fő, pompásan tudott a magyar falu embereinek a nyelvén. Egy időben vállalkozni akart arra, hogy átveszi a magyar mezőgazdasági munkások lapjának az irányítását és érintettük már azt is, hogy a proletárdiktatúra idején az ügyek legfőbb intézője azzal akarta megnyerni magának és az új rendnek, hogy fölkinálta Somogyinak a „Világszabadság” főszerkesztői tisztét... Azoknak a röpiratoknak és röpíveknek nagy részét, amelyeket sok százezer péld-

dányban terjesztettünk a fővárosi és vidéki, ipari és mezőgazdasági proletariátus soraiban (és amelyek a szerző megjelölése nélkül jelentek meg), Somogyi Béla írta. A szerkesztésében megjelent tanító-lap 1912 februári egyik számához mellékelten, aztán külön lenyomatban került ki a sajtó alól pompás magyarsággal megírt füzete: „Mi a baja a magyar népnek és hogyan segíthetünk rajta?” (Egy falusi néptanító előadása a falusi népkörben.) A Tisza-Lukács-féle reakciós választójogi törvény úgy rendelkezett, hogy a munkások óriási része a választójogot csak írásvizsga letételével szerezheti meg: Somogyi ebből az alkalomból megírta „A magyar helyesírás kis gyakorlókönyve” című füzetét (1914), amely egy-pár oldalon a magyar nyelv legegyszerűbb szabályait, a helyesírás tanításait foglalja össze szocialista példákkal és a szocializmus tudományába való népszerű bevezetéssel. Suhogó álnéven írta a „Harc a tudományért” című füzetét, amely a Szocialista Agitációs Iratok 3. számaként jelent meg. Ugyanebben a gyűjteményben (17. szám) jelent meg „A keresztényszociális népcsalás”. Ugyanerről a témáról „A keresztényszociális néppárt programja” címmel jelent meg az ő szerzőségében a Munkáskönyvtár 18. száma. Az Iparosok Olvasótára gyűjteményében (X. évf. 3. szám, 1904.) jelent meg „Godin János András és a guise-i familistertum” című 4 íves füzete.

És most írunk kellene Somogyi Béláról, a publicistáról és az újságíróról, a szocialista újságíróról. Mert nem számítva azt a kisvárdai és azt a soproni vidéki újságot és nem számítva a pesti „Függetlenség” szerkesztőségében eltöltött nagyon rövid időt, Somogyi újságírói munkálkodása a haladó szellemű tanítóké és a szocialistáké volt, legnagyobb részében a szociáldemokraták pártlapjáié. Bőven szóltunk arról, hogy a Bánffy-Perczel-korszak kegyetlen üldözése során szerkesztette, nagyon kevesedmagával, a szociáldemokraták országos hetilapját, a hatóságai emberek és a spiclik raja előtt bujkálva, szinte bravúrral, a bravúrosságot kiemelve

nemcsak a szerkesztés és a megírás eszközeit és módját nézve, hanem az ötletességet is az üldözés kiájtására. A Népszavánál újból való munkálkodása, a napilap megindultakor, már nyugodalmasabb volt, különösen kezdetben, egy-két esztendeig. „Cikkíró”, volt, ami az akkori megjelölés szerint azt jelentette, hogy bizonyos megállapított napon, majd napokon bemegy a szerkesztőségbe és a szerkesztőségi értekezlet vagy a szerkesztő megállapításai szerint megírja a cikkét, de azután a lap összeállításának mindennapos, aprólékos munkájában nem vesz részt. Azonban a napilap szerkesztőségi személyzete, a napilap megindulása után még sokáig, meglehetősen kicsi volt és noha szocialista értelemben vett jó újságírókban és publicistákban sohasem szűkölködött, egyes szakkérdések ellátására a kezdet éveiben sokáig nem rendelkezett szakemberekkel. A napilap-Népszava nagyszerűen fölkészült volt, például, és napipolitika, a szociálpolitika, általában a munkáskérdés, a szakszervezeti ügyek ellátására, de az oktatásügy, az adózás-ügy, a kommunális politika, az agrár-kérdés jó darabig nem talált odaadó gazdát, így szaporodtak meg Somogyi „cikkírói” napjai kettőre, majd háromra, mert amikor neki «való téma kerülközött az újságokban, annak a Népszava számára szocialista módon való megírására kéretlenül is vállalkozott. Volt hét, hogy az egy-két kikötött napja mellett hat napon át dolgozott, mert történetesen olyan tárgy került napirendre, amelynek a megírását ő kezdte meg.

Így lett állandó belső munkatársa a lapnak, így maradt a lapnak állandó publicistája amellet, hogy rendszeresen való bejárása után a községi ügyek rovatának vezetését is átvette. Nagy, komoly munkát adott ez. A magyar munkásmozgalom a proletároknak a választójogból való kitagadottsága miatt távol állott attól, hogy közvetlenül szóljon bele Budapest ügyeinek a vitelébe: akaratát és megjegyzéseit csak a Népszava útján mondhatta el. A kommunális politika rovata most már elválaszthatatlan

lett Somogyitól. Publicista és riporter volt egy személyben, eljárta a főváros közgyűlésére, sokszor az ügyosztályokba is. Az úgynevezett liberális korszak virágzása idején, a nagy beruházásoknak, a nagy építő- és közoktatási program tárgyalásának és valóraváltásának napjaiban regisztrálta és — kritizálta Somogyi a liberálisok és egészen maradiak, a kapitalisták és az ügyvédek törvényhatósági bizottságának a munkáját, állandóan tanítván a munkásságot a községi politika nagy fontosságára és figyelemztetvén arra, hogy nem messze van az az idő, amikor a munkások megbízottainak is részt kell venniök a fővárosi ügyek vezetésében. Akik vele együtt dolgoztunk, azok számára felejthetetlen lesz e *metier*-ében kifejtett munkálkodása. A fővárosi közigazgatás, a fővárosi költségvetés egész nagy területén otthon volt: élő lexikona volt Budapest községi ügyeinek. A kommunális politika vezette a lakáskérdés és a városi közlekedésügy tanulmányozására, így lett a polihisztora a szocialista újságírásnak, így adódott az a helyzet, hogy alig volt kérdés, amelynek a szocialista lap hasábjain való megtárgyalására Somogyinak ne lett volna kedve, ne lett volna előtanulmánya, ne lettek volna adatai. Pedig már kiváló publicisták és szakemberek serege állott a lap szolgálatában. Voltak kérdések, amelyeknek megírását, glosszálását most már állandóan magának tartotta föl. Mindehhez járult bámulatos munkabírása és íráskészsége, párosulva a lap iránt érzett nagy szeretetével. A háború előtt való időben már teljes volt a Népszava gárdája: Somogyi munkaköre is megszőkülhetett volna; de még ebben az időben is előfordult, hogy a fővárosi ügyek rovatán kívül penzumul kapott egy cikkből kettő-három is lett. A nagy titokban készülő választójogi tervezetek mindig a Népszava hasábjairól kerültek a nyilvánosság elé és Somogyi a választójogi matematika furfangos számoszlopainak éppen olyan lelkes boncolója volt, akár az állami vagy fővárosi büdzséének vagy a Közúti-Városi üzleteredményének, esetleg

alkalmazotti szociálpolitikájának. Csak egy szimpla hónapot ütünk föl, az 1910. évi szeptemberit: tizenegy vezércikket, négy második cikket találunk Somogyi tollából, a többi cikkről nem is szólva. Állandó, szorgalmas munkatársa volt a „*Szocializmus*”-nak is.

Az élőszóval való agitálásnak nem volt embere. A tanítás fáradtságos munkájában szerzett bronchitise akadályozta a szónoklásban. Kisebb körben állandóan tartott előadásokat, részt vett értekezleteken, de gyűlésekre is járt, ha a gyűlés témája az ő kiküldetését tette szükségessé. Emlékszünk gyűlésre, amely Budapest villamosközlekedésének a dolgaival foglalkozott és a népoktatás és a tanítók ügyéről tárgyaló több gyűlésre, amelyeknek Somogyi volt az előadója. Volt nap (1911 április 9, virágvasárnap), amikor délelőtt a régi képviselőházban a radikális polgárok és tanítók gyűlésén beszólt Vázsonyi Vilmos, Szende Pál és Jászi Oszkár társaságában, délután pedig ugyanebben a tárgyban, az oktatásügy tökéletesítéséért, a tanítók anyagi javadalmazása fölemeléséért az építőmunkások otthonában Garbai Sándor, Bokányi Dezső, Zigány Zoltán és Drózdly Győző mellett. Ugyanez esztendő nyarán pártunk titkárságával együtt országos agitációt szervezett az iskolák államosításáért és a tanítók fizetésének a fölemeléséért.

Mennyire megszorodott a munkája, amikor át kellett vennie a Népszava szerkesztését! A nagy üldözésben és a nagy fejetlenségben megritkult a Népszava munkatársainak a sora, de hézagok voltak a párt politikusainak a gárdájában is. Több évtizedes szocialista munkálkodásban sohasem volt az élen, sohasem kereste az első sorokba jutást. Most párt-politikusnak és szerkesztőnek kellett lennie. A papiroshíány lesóványította a lapot és akinek újsághoz valaha köze volt, az tudja, hogy szűkebb területen mennyire nehezebb dolgozni, mint nagy oldalszámmal. Ez lett volna talán a kisebbik baj: a háborús nyomorúságok végig járaták már velünk a papiros-

nyomorúság iskoláját is. De a cenzúra egészen más volt a háborúban, mint amilyennek az ellenforradalom berendezte. Értelmetlen volt és gonosz, rosszakaratú, ártó szándékú, amely nem is csinált különösképen titkot abból, hogy a „destruktív” lapoknak az élére is kipécézett Népszava anyagilag való károsítását célozta. Ha legalább egy cikket akartunk megjelentetni: hármat-négyet kellett előzetes elbírálás végett fölküldenünk. Egyes kérdésekben, még ha az ellenfelek csúf rágalmazó hadjárattal piszkáltak is, a Népszava egyáltalában nem foglalkozhatott. Mindennapos volt, hogy a cenzúra olyan későn küldte vissza az engedélyezett és a törölt cikkek kéziratit vagy hasábjait, hogy a Népszavának el kellett késznie. Sokszoros munkára és sokszoros energiára volt szükség.

Somogyi erős keze vezetett bennünket és a magyar újságírás történetében páratlanul vészes napokat megúsztuk. Példamutatónak ő járt előttünk. Szerkesztése idején a lapösszeállítás nehéz munkája mellett is elvégezte egy cikkíró munkáját és szorgalmas munkása volt a rovatoknak is. Azok a kevesek, akik az ellenforradalom legrémesebb napjaiban bejárhattak a szerkesztőségbe, mert nem kellett bujdosniuk, nem tartotta őket négy fal között a rendőrség, a vizsgálóbíró vagy valamelyik különítmény, a Somogyi bámulatos nyugodtságából, szívósságából, odaadásából merítették erőt.

Két legendás kora volt a magyar munkásmozgalomnak: Somogyi mind a két korban a pártlap szerkesztői székében ült.

Azok a kevesek, akiket e vészes napokban a magyar proletariátus lapjának a szerkesztőségébe állított a sors, a februári borzalom után — így búcsúztatott a Népszava gyászbeszéde is — megszorítottuk egymás kezét és némán, hangtalanul fogadalmat tettünk, hogy az az ideál, amelynek zászlaját Somogyi Béla lobogtatta előttünk, az vezet bennünket!

Somogyi nagy alakja felejthetetlen lesz azok előtt, akik a szocialista gondolat munkásai.